

RVDOLPHI A BVNAV
DE
ORNAMENTIS
ET
HONORIBVS
AVGVSTARVM
LIBER SINGVLARIS

L I P S I A E
EX OFFICINA LANGENHEMIANA
M DCC XXXIII

ADOLPHI A BANA

DE

ORNAMENTIS

ET

HONORIBVS

AVGVSTARVM

LIBER SINGVLARIS

LIPSIÆ

EX OFFICINA LANGENHEIMIANA

MDCCLXXXIII

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

A V C T O R

Quod in re litteraria moris est, in edendis quibuscunque ingenii speciminibus, initio appellare lectores, et eorum ambire studia, putavi, hoc item mihi faciundum esse, cui tanto magis tua indulgentia est opus, quanto minoribus copiis accessi ad hanc ingeniorum publicam aleam. Fateor enim, siue aetatem expendo, seu studiorum vitaeque rationes, non fuisse, unde esse satis fiducia posset, ad experiunda hoc scripto senatus populi que litterati iudicia. Verum academici decursus ratio suavit in primis, ut tale quid susciperem. Deinde, quod familiariter versatus cum Viris eruditissimis, quos tenuit his temporibus Lipsia, quorumque ego memoriam, dum vita manebit, reuererbor, fuissim, eorum incitatus exemplo, et lectioni bonorum auctorum dedi operam, et nonnulla super oblato forte argumento congeffi, quod et iucundum, et dignum etiamnum aliquo vindice videretur, et deinde, ut fert mos academicus, me pro cathedra iureconsultorum defensore, disceptari propositum in solemni eruditorum colloquio, deberet. A quo tamen instituto, cum et temporis ratio, quo circumscriptum tenebatur hoc academicae exercitationis stadium, et aliarum rerum occasio, me reuocasset, essentque, hoc quaecunque scriptum nihilominus publica

blicari posse, qui putarent, tuaeque, lector beneuole, eam in rem indulgentiae atque aequitatis, mihi veluti sponsores existerent, facere eius rei periculum volui. Quodsi neque iudicio, neque rerum copia in plerisque, fatisfecisse argumento nobili videbor, memineris, iuuenilia haec esse, neque iusti voluminis in loco habenda, aut exigenda seueras ad leges, sed quadam veluti schediafmatis, ut vocant, licentia congesta. Quin, si quis hoc ipso moueatur, ut adcuratius copiosiusque istud argumentum iusta scriptione velit persequi, nos praebuisse, unde fieret, iuuabit. Insunt autem cum loca e bonis auctoribus depromta satis illustra, tum, si quis haec desideret, quibus ornari ea quaestio poterit, etiam numismatum monumenta. Et haec in antiquis. Ex hodiernis enim pauciora dedimus, quod neque eorum, certis argumentis ex historia quae petuntur, multa essent in promptu, neque deceret vel hanc aetatem, vel eorum studiorum modestiam, de summis rebus excogitatas quaestiones, quod multi faciunt, per opiniones, et quadam ingenii fiducia, disceptare ac diiudicare. Ob id neque omnium sententias memoravi, neque curiosus admodum in conquirendis opinionibus fui. Iam nunc, instituti ratione exposita, abs te, lector, peto atque contendo, ut iudicii tui aequitate, qua haec es excepturus, incitamento mihi sis, ad has litteras ulterius ac perpetuum obseruandas. Vale et ignosce conatibus meis. Scrib. Dresdae. d. i. Martii an. cio mccc xxxiii.

DISQVISITIO PRIMA
HISTORICA

DE POTENTIA AVCTORITATEQVE
AVGVSTARVM APVD ROMANOS

C A P. I

De Reginis antiquorum ad Orientem, et Graecis.

ANtiquissimis temporibus feminarum in re publica ius apud plerosque populos, etiam apud Barbaros, nullum fuit. Publica cura viris incumbebat, domestica ad summum res feminis relicta fuerat. Et ea quidem tanquam iure gentium valere apud plerosque. Ceterum scimus, praeter Amazones quasdam tamen gentes fuisse, in quibus diuersus mos, et maior muliebris sexus honos, obtinuerunt. Verum ea rariora sunt, et rarum ob id etiam, in successione ad regnum, ius muliebre. Si quod tamen in quibusdam populis fuit, regio sanguini,
A vnde

unde descendebant futurae aliquando reginae, honor ille tributus est, non etiam matrimonio, ut, quae torum Regis ascendisset, in publicae quoque curationis consortium adscita videretur. Quae de Semiramide legimus, per dolum atque fraudem facta sunt, atque ea tanto minus in toto Oriente, si Aegyptum eximas, frequentata sunt, quanto deteriore, et quasi seruarum loco, vxores Regum ibi plerumque habitas fuisse, fides est. Aliquanto honoratiores feminae ad Occidentem, atque in his praesertim populis, qui ad Septentriones colunt, antiquitus fuerunt: adeo, ut maiores nostros, antiquissimos Germanorum, ne quidem a consilio publico prohibuisse feminas, quibus sacrum aliquid inesse crederent, apud Tacitum legamus. Romanis quidem honoratae vxores Sabinarum in gratiam, verum ad ullam rei publicae partem nunquam admissae, neque publicis monumentis earum mentio temere inserta. Quae omnia, ut tota quidem res publica, sub Imperatoribus immutata fuerunt. Tum vxores principum in consortium publici nominis, quod a senatu conferendum erat, pleraeque admissae sunt; vultus earum in pecunia publica exhibiti; multa alia, de quibus deinde videbimus, tributa: quae, si nihil aliud, speciem saltem publici muneris potestatisque communicatae, habuerunt. Qua re multae etiam Augustarum non minimas sibi partes in gerendo

rendo imperio sumserunt, siue iure quodam, siue Imperatorum indulgentia, siue clandestinis artibus. Vt de singulis pro instituto nostro videamus, inde a Liuia Augusta ad nostra vsque tempora, ex historiarum monumentis potiora, quantum pro ingenii modulo licuerit, persequemur.

CAP. II

De Augustarum apud Romanos auctoritate, et primo de Liuia.

Quod itaque originem Augustarum attinet, videmus Liuiam primam fuisse, quae hoc titulo honorata est. Non tamen apparet ex scriptoribus historiae Augustae, Liuiam statim cum coniuge nomen Augustae sumsisse, sed e Suetonio scimus, testamento Augusti Liuiam cum aliis honoribus vocabulum Augustae nactam fuisse. in Aug. cap. Cl. adde Tacit. Annal. L.I. cap. VIII. Quanquam alias non negandum sit, Augustum, cum adhuc imperium administraret, plurima Liuae concessisse, eamque etiam consiliorum in re publica participem habuisse. Seneca enim lib. I. c. 9. de Clementia abunde demonstrat, Augustum consilia Liuae minime reiecisse, sed magis in suam vtilitatem conuertisse. Namque cum maxima contra Augustum orta esset conspiratio, in qua praesertim L. Cinna erat implicitus, ea autem, antequam facinus aliquod esset commissum, ad Augusti aures peruenisset, ille ignorans, qualem sese in hac occasione praebere deberet, mitem an seuerum,

Liuiæ paruit. Quæ ad eum accessit, atque ita locuta est secundum Senecam. *Admittis, inquit, muliebri consilium? fac, quod medici solent: qui, ubi vsitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profecisti. Saluidienum Lepidus secutus est, Lepidum Muraena, Muraenam Caepio, Caepionem Egnatius, ut alios taceam, quos tantum ausos pudet. Nunc tenta, quomodo tibi cedat clementia. Ignosce L. Cinnae; deprehensus est. Iam nocere tibi non potest, prodesse famæ tuæ potest.* En mulieribus alias rarum consilium, quarum animi semper vindictam sapiunt, hoc vero nihil præterquam maximam clementiam declarat. Animaduertimus etiam, Augustum vxoris consilium approbasse, eoque plus effecisse, quam si Cinnae aliorumque complicum capita lictorum securibus tradidisset. Credas itaque vel hoc exemplo, muliebria consilia non semper esse spernenda. Postmodum vero coepit Liuia in imperio Romano potestatem suam ulterius extendere, quam ipsi competebat. Augusti enim animum blanditiis ita sibi deuinxerat, ut postularet ille, eosdem honores, qui sibi ab adulatorio magistratu tribuebantur, etiam coniugi Liuiæ concedendos esse. Quod etiam videmus factum fuisse. Ipse enim Augustus Liuiæ statuatam curauit poni, eo priuilegio, ut sacrosancta atque inuiolabilis foret, quod ius tunc temporis nemi-

nemini, nisi imperatorum ipsorum signis adhae-
 ferat; et ante Augusti tempora frequentatum
 non fuerat. Cum itaque Senatus populus-
 que Romanus videret, quem iam Augusti atque
 Iulii Caesaris dominatio omnibus blanditiis af-
 fuefecerat, Augustum in administratione imperii
 saepe coniugis consilio uti, atque secundum id
 multa in republica instituere, incipiebant diuinis
 ferme honoribus eam afficere, uti ex scriptoribus
 aequalibus apparet. Et si nulla alia vestigia adula-
 torii cultus illius haberemus, satis esset locus Ta-
 citi, in quo monstrat, Tiberium Imperatorem mor-
 tuo C. Caesare Octauiano Augusto, cum de titu-
 lis Liuiæ ad senatum referretur, minime approbas-
 se assentationem senatorum, sed censuisse, femina-
 rum honores moderandos esse. In qua sententia
 permansit etiam post mortem inuissæ matris. Ait
 enim Tacitus: *Tiberius, quod supremis in matrem*
officiis defuisset, nihil mutata amoenitate vitæ, ma-
gnitudinem negotiorum per litteras excusauit: ho-
noresque memoriae eius ab senatu large decretos,
quasi per modestiam imminuit, paucis admodum re-
ceptis, et addito, NE COELESTIS RELIGIO DE-
CERNERETVR. SIC IPSAM MALVISSE. et Sue-
 tonius hanc eandemque rem declarat, *Tulit*
perindigne, inquit, actum a senatu, ut titulis suis
quasi Augusti, ita et Liuiæ filius, adiceretur.
Quare non Parentem patriæ appellari, non ullum

Annal. Lib. I.
 cap. XIII.
 adde Limnae-
 um lib. II. c.
 IV. n. 9.
 Fritschium
 de Augusta
 c. VII.

Annal. lib. V.
 c. II.

in Tiberio
 cap. L.

insignem honorem recipere publice passus est. Sed et frequenter admonuit, quod non maioribus nec feminae convenientibus negotiis abstineret: praecipue ut animaduertit incendio iuxta aedem Vestae et ipsam interuenisse, populumque et milites, quo enixius opem ferrent, adhortatam, sicut sub marito solita esset. Recte itaque videtur Suetonius sub finem huius loci arguere voluisse, quantum esset imperium Liviae, viuente marito, et quomodo et populus et milites ad eius nutum fuerint prompti paratique. Tiberius propterea non usquequaque potest culpari, quasi reuerentiam, quam Liviae tanquam matri debuerat, ipsi denegasset. Satis enim, ut diximus, ex his patet, eam in imperio maiorem potestatem affectasse, quam fas atque ius fuerunt. Hoc nimirum maximum erat fastigium Imperatoriae dignitatis, quod solum Imperatoribus concedebatur, milites populumque ad hoc vel illud faciendum adhortari. At Liua non abstinuit, etiam praesente Imperatore, milites ad extinguendum incendium instigare. Quam ob rem putandum est, tentare eam voluisse, si etiam cum Tiberio, uti sub imperio mariti consueuerat, rem Romanam habere posset diuisam. Suetonius testatur, Tiberium saepe congressum cum matre euitasse, ne videretur eius consiliis in imperio uti. Matrem, inquit, Liuiam grauatus, velut partes sibi aequas in imperio potentiae vindican-

dicantem, et congressum eius assiduum vitavit, et longiores secretioresque sermones: ne eius consiliis, quibus tantum interdum et aegre uti solebat, regi videretur. Apparet itaque ex hoc adducto loco, Tiberium erubuisse, palam profiteri, se in administratione imperii matris consilium adhibuisse, quanquam ex Suetonii loco tamen iudicari potest, clam id eum non reiecisse.

CAP. III

De Messalina.

Claudius autem, cuius postremae vxores, Messalina et Agrippina omnia in imperio faciebant, omniaque facinora impune committebant, aliter se gessit, quam Tiberius. Ille enim odio erga matrem commotus, eius dominium in imperio non passus: hic stupiditate ignorabat, quam pernicioso faceret exemplo, si coniugibus summa in imperio iura concederet. Suetonius palam de Claudio profitetur, eum non principem sed ministrum egisse. *His, ut dixi, inquit, vxoribus (Messalinae et Agrippinae) addictus, non ut principem se, sed ministrum egit.* et Tacitus, *hebetem appellat Claudium, et vxori deuinctum: multasque mortes iussu Messalinae patratas.* Iuliam enim Germanici filiam Messalina occidi curauit. Timebat illa, hanc Iuliam sibi apud Claudium struere insidias, quia et praestantia formae et ingenio

de Claudio
c. XXIX.Annal. Lib.
XI. cap.
XXVIIILib. LXX
p. 670

in Claudio
cap. XXIX
adde Tacit.
Ann. Lib. XI.

nio clarebat. At hoc abunde sufficebat, ad rabiem Messalinae aduersus eam excitandam. Itaque ficto quodam crimine, eam interfecit. Suetonius hanc caedem nobis describit. *De Messalina*, inquit, *suppositis, aut etiam palam immutatis, datorum officiorum codicillis, Appium Silanum consocrum suum, Iuliasque alteram Drusi, alteram Germanici filiam crimine incerto, nec defensione ulla data, occidit.* Senecam etiam ob hanc Iuliam misit in exilium, quia fingebat, eum cum hac muliere consuetudinem minime philosophicam habuisse. Apparet ex eo satis dilucide hanc Messalinam omnia facinora impune in imperio perpetrasse. Constat enim ex scriptoribus aequalibus, tunc temporis imperium nihil fuisse, praeter speluncam latronum, quia hi omnes, qui aut libidinibus Messalinae satisfaciebant, aut caedes eorum, quos Imperatrix ob probitatem odio prosequeretur, committebant, aut alia facinora flagitiaque admittebant, imperium cum ea administrabant. Et potentia Augustorum iam adeo Romae erat stabilita, ut Senatus has omnes Messalinae crudelitates summa patientia ferret, eamque praeterea magnis honoribus afficeret. Titulum autem Augustae non fuisse Messalinae a Claudio concessum, nec eum passum esse, a quocunque alio ipsi hoc vocabulum tribui, Dio auctor est. Ille de Claudio: *Vtebatur omnino ea moderatio-*
ne

ne, ut nato quoque sibi filio, qui tum quidem Tiberius Claudius Germanicus, post Britannicus appellatus est, nihil splendide egerit: ac neque ei Augusti, neque Messalinae Augustae nomen, dari passus sit. Verum de hac re nos infra, ubi numos Augustarum persequemur, certioribus argumentis disputabimus.

CAP. II II

De Agrippina Augusta.

Sed nunc de postrema Claudii vxore, nempe de Agrippina, quaedam sunt dicenda. Haec Agrippina erat mulier ambitiosissima, secundum omnium scriptorum consensum, maximisque vitiis maculata, praesertim vero cupiditate regnandi. Negandum quidem non est, Claudium vxorem post mortem Messalinae quaesuisse, cuius consiliis in imperii administratione uti posset. Hoc clare ex eius oratione paret, quam nobis Tacitus exhibet. Moesto enim animo senatui proponit, se coniugem quaerere, cum qua intimas cogitationes communicare posset. *Grauiissimos, inquit, principis labores, quis orbem terrae capeffat, egere adminiculis, ut domestica cura vacuus, in commune consulat: quod porro honestius censoriae mentis leuamen, assumere coniugem, prosperis dubiisque sociam, cui cogitationes intimas, cui paruos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus assue-*
B
factus,

Annal. Lib.
XII. c. 5. et 6.

factus, sed qui prima ab iuuenta legibus obtemperauisset. Haec omnia in Agrippina inuenit. Nihil enim illa magis quaerebat, quam gubernare. Quamobrem statim, cum Claudio nupsisset, incepit omnia, quae vellet, in imperio instituere, tantumque sui metum omnium in animis excitaverat, vt nemo esset, qui ipsi contradiceret. Summa priuilegia atque honores, qualia nunquam ante Agrippinae tempora Imperatricibus erant tributa, sibi tribui curauit. In Capitolium vecta est curru pulcherrimo, in quo alias nemini erat fas federe, quam sacerdotibus et sacris, ipfique a quocunque primi atque summi tribuebantur honores, de quibus omnes scriptores aequales mentionem faciunt. Eo ad vltimum auctoritatem suam extendit, vt Tacitus de ea scribat, sedisse inter aquilas Romanas, atque aditum Caractaci ducis Britannici instar Imperatoris accepisse: quod inauditum tunc temporis fuit. Sed quo non solet mulier ambitiosa extendere regnandi desiderium? Postulabat etiam Agrippina res a magistratu, quae omnibus legibus erant contrariae. Enimuero Claudius ad nutum coniugis sese exhibuit promptum paratumque. Itaque filium suum Neronem, vigesimo aetatis anno, ad consulatum proposuit, qui ob id etiam a Nerone petebatur. Scimus autem alias non tam facile adolescentes ad tantam dignitatem aspirasse, sed seniores, qui iam sago et toga

Tacitus Ann.
XII. cap. 37.

toga claruerant. Sed Agrippina haec omnia non curabat, cum vnicum ipsius esset propositum, filium in imperio constituere, vt etiam sub eo, vti sub regno mariti, sese dominam praebere posset; quae vero spes eam valde est frustrata, vti infra erit dicendum. Cum autem ad aures populi peruenisset, Agrippinam esse, ad quam summa imperii pertineret, diuino quasi cultu eam affecerunt, nihilque magis quaesiuere, quam eius gratiam sibi conciliare. Itaque donis maximi pretii rarissimisque cultum ipsi declarauere, quibus plurimum efficere poterant, quia maxime auaritiae erat dedita. Quod inde apparet, quod eos, qui Romae diuites habebantur, infidiis persecuta est, vsque dum eorum bona accepisset. Triste exemplum auaritiae atque saeuitiae Agrippinae nobis exhibet Tacitus in Statilio Tauro. *At Claudius,* Annual. Lib. XII. c. 59. inquit, *saeuissima quaeque promere adigebatur eiusdem Agrippinae artibus, quae Statilium Taurum opibus inlustrem, hortis eius inbians, pervertit, accusante Tarquitio Prisco. Legatus is Tauri, Africam Imperio Proconsulari regentis, postquam reuenerant, pauca repetundarum crimina, ceterum magicas superstitiones obiebat. Nec ille diutius falsum accusatorem indigna sorte perpeffus, vim vitae suae attulit ante sententiam senatus.* Plura exempla auaritiae atque crudelitatis Agrippinae adducere possem, nisi scirem,

hoc ad meam tractationem non pertinere. Duobus tantummodo verbis attingam Agrippinae crudelitatem erga Britannici Claudii Augusti filii fautores. Hic enim adolescens suo merito a quocunque diligebatur. Sed si ad aures Agrippinae peruenerat, quendam de Britannico aequum tulisse iudicium, iam haec sufficiebat relatio, ut ille omnibus excideret honoribus, quod exemplo Getae et Crispini, quemadmodum Tacitus tradidit, constat. Metuebat enim, si virtutes Britannici ad aures populi peruenissent, fore, ut Nero imperio priuaretur, ad quod parandum Agrippina omnes crudelitates atque facinora committebat. Sed quia mihi non proposui vitam Agrippinae describere, sed tantummodo imperium, quod sub marito exercuit, idque satis demonstraui, quod etiam ex omnibus scriptoribus alias constat: nunc paucis videbimus, quomodo Nero, postquam ad Imperium peruenisset, et quidem mere matris auxilio, erga eam se gesserit. Constat autem ex historia, Neronem non imitatum fuisse patrem adoptiui in eo, ut summam imperii Agrippinae traderet, sed magis ab initio imperii consilia Senecae, quem Agrippina ab exilio marito adhuc viuentem reuocauerat, aliorumque sapientum virorum, adhibuisse, magisque euitasse matrem, quam in consortium imperii assumfisse: quanquam illa ab initio omnem daret operam, ut impe-

impe-

Annal. XII.
c. 42.

imperium suum, quod sub marito exercuerat, sub filio Nerone continuaret. At Seneca non nescius erat artis, qua omnia eius consilia clam euerteret, quia non ignorabat, quam rei publicae periculosum esset muliebri imperium. Agrippina itaque spe sua destitutam sese videbat, credendumque est, saepe eam optasse, maritum, quem veneno extinxerat, adhuc viuere, vt sub eo ambitioni et regnandi cupiditati suae satisfacere posset.

CAP. V

De Plotina Traiani vxore.

Sed nunc de Plotina Traiani vxore quaedam serunt dicenda. Haec ab omnibus scriptoribus ob suam modestiam, aliasque virtutes, summis laudibus afficitur: praesertim hoc de ea praedicatur, quod nunquam voluerit accipere titulum parentis patriae. Apud Dionem legimus, quae Lib. LXVIII. modestia regnum sit agressa. Cum enim palatium ingrederetur, sese ad populum conuertit, atque pollicita est, nunquam se mores suos mutaturam, sed vt antiquum obtineat, curaturam. Curam tamen imperii cum marito Augusto suscepit. Nam posteaquam ad aures Plotinae peruenissent crudelitates, quae a praesidibus prouinciarum exercerentur, curauit statim, quo pacto illi in ordinem redigerentur, et valde fuit sollicita, vt prouinciae sancte recteque gubernarentur. Cum vero Imperator Traianus bellum cum Dacis suscepisset,

set, tradidit coniugi Plotinae regimen totius imperii, vt se absente omnia in republica faceret. Quod etiam illa maxima calliditate ita administravit, vt redeunte Imperatore, ipsi imperium, quale reliquerat, redderet. Hadriano erat familiarissima, ob quam amicitiam etiam varia iudicia lata sunt. Itaque omnem dedit operam, vt Sabina Hadriano nuberet, quae erat Traiani neptis. Credebat enim, si Hadrianus hanc Sabinam vxorem duxisset, atque per eam copulam in Traiani Familiam ingressus esset, fore, vt Hadrianus post mortem Traiani imperium acciperet, atque illa cum eo imperium, vti sub marito fecerat, administraret: in quo spes eam nec fefellit. Nam, cum Traianus obiisset, ea callidissime eius mortem celavit, donec Hadriano indicium eius rei fieret, qui statim post hanc relationem se Imperatorem appellare fecit, atque Romam peruenit, vbi in hac summa dignitate a senatu confirmatus, gratissimum erga Plotinam se exhibuit, eiusdemque consiliis vsque ad mortem vsus est. Itaque vidimus Plotinam rem publicam sub imperio et mariti, et successoris, summa cum calliditate, mixta tamen modestia, administrasse.

CAP. VI

De Helena Constantini M. matre.

Sed sufficient haec, quae de antiquis Romanorum Imperatricibus adduxi: nunc videbimus, quo-

quomodo Imperium Romanum sub Imperatoribus Graecis a coniugibus eorum fuerit administratum: et quidem de Helena, Constantii vxore, pauca faciam verba. Illa sub specie pietatis atque sanctitatis, secundum omnium scriptorum aequalium testimonia, multum in imperio, et sub marito, et sub filio Constantino M, valuit. Qui etiam hanc suam matrem titulo Augustae honorauit, anno cccxxv. Deinde Bandurius monstrat, prouincias Helenae eundem cultum, quem Constantino, praestitisse. *Ita vixit*, inquit, *ut non minus prope ipsi, quam filio pleraeque prouinciae se debere profiteantur.* Exhibet etiam hic adductus scriptor numum, quem Constantinus in honorem Helenae curauit cudi, cuius in capite de numis mentio erit facienda. Sed quae adhuc de hac Augusta dicenda essent, in omnibus scriptoribus satis dilucide abundeque sunt exposita. Et quidem legimus apud Cedrenum elogium, quod in honorem Helenae edidit, luculentum. Itaque aliorum disquisitioni hanc nostram Augustam relinquam, atque me ad Eudoxiam Arcadii vxorem conuertam.

In Numism.
Imp. Rom. to-
mo II, pag. III
de Helena.

In Annal.
p. 234.

CAP. VII

De Eudoxia Arcadii vxore.

Haec ab omnibus scriptoribus tanquam auara, ambitiosa, atque imperii administrandi cupidissima femina proponitur, praesertim a Zosimo et Cedreno, qui eam expressis verbis nominat,

Lib. V. p. 274.
v. 36.

nat omnium malorum caussam. Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει
τελευτᾷ καὶ ἡ Εὐδοξία, ἣτις συνήφθη πρὸς γάμον
τῷ βασιλεῖ Ἀρκαδίῳ, καὶ πολλῶν κακῶν αὐτῷ πρό-
ξενος ἐγεγόνει, βάρβαρος ἔσα γυνή, καὶ θρασυκάρ-
διος. *Eodem anno Eudoxia etiam moritur, uxor*
Arcadii, multorumque ei malorum causa, mulier
barbara et ferox. Et videmus, eam maxime no-
cuisse famae atque existimationi mariti, ob sua vi-
tia, de quibus omnibus legendus est Bandurius.

In Numism.
Imp. Rom.
tom. II. p. 335.
de Eudoxia.

CAP. VIII

De Galla Placidia.

Galla Placidia Theodosii M. filia. Haec Ataul-
pho Regi Gotthorum nupsit, e quo suscepit
filium Theodosium, qui deinde imperium Roma-
num nactus est, et quidem sub tutela matris, quae
etiam imperium, tanquam femina prudens, scripto-
rum testimonio, non male administrauit.

Bandurius in
alleg. scripto
p. 565, 566.

CAP. VIII

De Aelia Pulcheria.

Aelia Pulcheria, Arcadii et Eudoxiae filia, apud
scriptores locum feminae rarissimi exempli, ob
insignes virtutes, obtinuit: sub imperio fratris Theo-
dosii Orientem administrauit, summa cum omnium
laetitia atque gratulatione, secundum Cedrenum:
extincto vero fratre anno cccc l. deinde Pulcheria
Marcianum ad imperium euexisse, eique nupsisse
memoratur, atque sub hoc suo marito, usque ad
obitum, imperii curam tenuit.

In Annal.
p. 281.

CAP. X

De Theodora Iustiniani uxore.

Sed nunc videbimus quemadmodum vniuersum Imperium Romanum in manus mulieris incidit, nempe sub imperio Iustiniani. Ille enim Princeps vxorius, secundum omnium scriptorum aequalium consensum, Theodoraē imperii curam plane concessit, eiusque consilium in omnibus adhibuit, quod non dubitat palam profiteri. Ait enim, *Reuerendam suam coniugem participem in ferenda lege consilii sumsisse*; quod multi eruditi in Iustiniano reprehenderunt, praesertim Petrus Gregorius Tholosanus, ^{a)} Antonius Faber, ^{b)} Limnaeus. ^{c)} Ioh. vero Volkm. Bechmanus, ^{d)} vult Iustinianum ab hac reprehensione vindicare, sed mihi videtur pauca proficere, siquidem contra torrentem vult laborare. Nam ex omnibus scriptoribus atque historiis satis dilucide constat, nunquam Augustam extitisse, quae maiorem partem in administratione imperii habuerit, quam haec nostra Theodora. Iustinianus enim in iure ciuili tantos tribuit honores Theodoraē, vt non maiores excogitari possent. Appellat enim eam *sanctissimam dominam Augustamque Serenissimam. diuinam Augustam. Theodoram venerabilem. Reuerendissimam.* quos egregios honores, mulieri concessos, multi notauere scriptores. Praesertim Cuiacius, ^{a)} Chassaneus, ^{b)} Limnaeus, ^{c)} Carpzouius, ^{d)} Ahasu. Fritschius, ^{e)} multi-

Nouell. 8. c. 1.

a) Syntagm.
Iur. vn. Cap.
II. num. 2.b) Lib. VIII.
Coniect. II.c) Lib. II. C.
XIV. n. 2.d) In exoteric.
exercit. I. P.
ex. XVIII. p.
279.L. 3. C.
de quadr.
praeser. §. ult.
Nou. VIII.
Cap. I.a) L. III. Obl.
18. in fine.
b) In Cat. glo-
riae mundi-ol:lo-
-ol:lo-

parte II. con-
sid. 31.

c) In Cap.
XIV. n. 1.

p. II. 14.

d) In Comm.
ad Leg. Reg.

Cap. XI. sect.
XV. p. 311.

e) In Tract.
de Augusta

Cap. I.

Parte II pag.
21.

In Comm. ad
I. VI. C. de lib.
praeter. vel
exhered.

Lib. XIV. §. 5.
p. 60.

p. m. 50, v. 27.

multique alii, qui de hac materia ediderunt scripta, quos vero omnes adducere non est mei instituti. Sed adhuc de hisce Theodoraе honoribus infra erit dicendum. Non solum vero Iustinianus tribuit Theodoraе cultum quendam externum, sed etiam videmus inter ipsum et Imperatricem imperium fuisse diuisum. Legimus enim id apud Paganinum Gaudentium de moribus Iustiniani seculi. *Vides diuisum*, ait, *sic fuisse inter Theodoram et Iustinianum imperium, ut potior pars penes mulierem esset.* Itaque Imperator in gratiam Theodoraе mulieribus in nostro iure tanta largitus est commoda. Giphanius eodem pacto de hac re sentit. Ait enim; *Quare et huius in gratiam multas Imperator leges de commodis mulierum tulisse credatur.* Verum non creditur, sed certissime constat. Et Vuisenbachius, *Kalendae Septembris*, inquit, *post Consulatum Lampadii et Orestis, nobiles utilesque Iustiniani constitutiones nobis pepererunt inprimis hanc legem quartam, quam Iustinianus sequiori sexui dedisse videtur.* Adnitente uxore Theodora Augusta, quam rei publicae consiliis adhibere consuevit, et in eius nomen magistratus iurare voluit. Quod nunquam antea factum videtur. Anno DXXVII. titulum Augustaе accepit, secundum Zonaram: vno eodemque tempore, cum Imperator Iustinianus eligeretur atque coronaretur. *Αυτίνα δὲ καὶ ἡ γαμετὴ αὐτῆς Θεοδώρα ἀνερρήθη Αυγύσα.*

Statim

*Statim etiam, inquit, uxor eius Theodora est Augusta appellata. Quem locum vltterius expositum apud Gundlingium ^{a)} atque Dom. a Ludewig ^{b)} a) In Obseru. selectis Obs. VIII. b) In vita Iustiniani atque Theodoraē p. 148. euoluere licet. Omnia deinde in Imperio audere incepit, omnes dignitates in potestate habuit, vt illas concedere posset, cui vellet, et ne quidam probus eas obtineret, qui illi forsitan in suis facinoribus atque crudelitatibus caecam obedientiam praestare non vellet. Procopius enim ait: Τὰς δὲ γὰρ ἀρχὰς, καὶ ἱερωσύνας ἐχειροτόνει, ἐκείνῳ μόνον διερευνωμένη, καὶ Φυλασσομένη, ἐνδελεχέςατα, μὴ καλὸς, ἢ ἀγαθὸς τις ὁ τὸ ἀξίωμα μετιῶν εἴη, καὶ ἔχῃ οἷός τε οἱ ἐσόμενος ἐς τὰ ἐπαγγελλόμενα ὑπεργήσειν. quod Alemannus ita Latine reddit: *Rem publicam pro arbitratu moderari sic Theodora contendit, vt ipsa magistratus et sacerdotes crearet, id etiam atque etiam satagens, ne vir quisquam probus ac integer dignitates obtineret, qui parere sibi nollet.* Non negandum quidem est, quosdam reperiri, qui ex diuersae de moribus sententiae fortassis principio, fidem Procopii destruere, Theodoraēque auaritiam, regnandi cupiditatem, aliaque vitia in laudis virtutumque speciem conuertere instituerunt. Aiunt enim Procopium historiam anecdotam siue arcanam scripsisse, quam viuentibus Iustiniano atque Theodora edere non sit ausus. Ex hoc argumento fluere, Procopium animo exulcerato ea de Iustiniano atque Theodora scripsisse, quae vt nullum fun-*

In historia
Anecdota
Cap. VII.

damentum haberent, et ob oculos Iustiniani minime poni potuissent. Cum vero omnibus indomita Iustiniani potentia, simulque Theodoraе Augustae, quam in maritum Imperatorem exercebat, faecitia non esset incognita, quis Procopio consilium dare voluisset, librum edere sub imperio eiusmodi principis, in quo eum coniugemque, sine ullo adhibito fuce, posteritati ob oculos ponit. Accedit ad ea, Procopium non vnicum fuisse inter scriptores, qui Theodoram tanquam auaram, ambitionem atque regnandi cupidissimam feminam describunt: sed omnes auctores aequales in hoc conueniunt. Quis itaque his omnibus consideratis Procopio, tam egregio scriptori, fidem denegare audeat? Quin potius ipsi, tanquam homini erudito ac probo, omnis adhibenda est fides. Missa vero haec faciam, et ad nostram Imperatricem Theodoram reuertar. Haec iudicium ferebat in imperio, ipsique diuinus ferme cultus a magistratu praestabatur. Constat enim ex Procopio, sero apud Augustam proceribus aditum patuisse, ipsamque in Patricios etiam suam exercuisse tyrannidem. Cum enim patricius quidam eunucho, qui in Theodoraе seruitiis numerabatur, pecuniae summam quandam credidisset, illamque ab eo certo tempore repeteret, ille autem reddere denegaret, quod Theodoram sibi fauentem haberet: factum est, vt patricius ad Theodoram, tanquam vltimum refugium, se conuerteret, eamque

que submissa oratione, quam apud Procopium legere possumus, rogaret, vt Eunuchum eo adigeret, vt ipsi summam mutuo datam redderet. Haec vero loco solutionis incepit cum choro Eunuchorum modulata voce canere: Πατρίνιε ὁ δεῖνα, id est: *Patricie, quicumque es.* atque alter Symphoniacarum chorus ex compacto respondit: μεγάλην κήλην ἔχεις, id est, *ingenter berniosus.* Et in hac cantilena constitit Patricii solutio. Quis vero omnes Theodoraе crudelitates vellet aut posset recensere? sufficiat quod satis dilucide sit demonstratum, Theodoram in administratione Imperii plurimam habuisse partem. Sed adhuc de hac materia alibi erit dicendum, et nunc de Irene pauca faciam verba.

Hist. arcana
Cap. XVI.

CAP. XI

De Imperio Irenes.

Haec Irene erat Leonis V, Imperatoris Constantinopolitani, vidua, quae per aliquot annos imperium cum filio suo tenuit, sed magis proprio nomine in imperio omnia instituit. Itaque vix ad scopum meum erit referenda, quia non de Imperatricibus, quae imperium suo nomine administrarint, sed tantummodo de his, quae sub maritis partes in imperio habuerint, mentionem facturum sum. Sed paucis tamen verbis quaedam de ea adducam. Ipsa plurimas leges tulit secundum Paulum Diaconum, aliosque plures scriptores, atque imperium

Hist. Miscell.
Lib. XXIII,

rium suo nomine administrauit. Videmus vero eam non optima consilia in administranda re publica secutam, ex quo euenit, vt in Insulam Lesbou deportaretur, atque ita imperio destitueretur, vti Bandurius post alios pluribus memorauit.

DISQVISITIO SECVNDA

ANTIQVARIA

DE NOMINIBVS AVGVSTARVM ET HONORIBVS
APVD ROMANOS

CAP. XII

De nomine Augustae, quemadmodum et quibus datum. accedit enumeratio Augustarum.

IAm nunc, vbi historiam Augustarum apud Romanos quandam persecuti sumus, considerabimus, quales honores atque titulos Romani eis concesserint. Veteres quidem Romanos non facile mulieribus publica priuilegia atque honores fuisse largitos, constat. In omnia alia prisci Germani concesserunt. At Imperatorum temporibus coeperunt mulieribus maiora indulgeri iura, et Augustus quidem, qui Liuiam, vti iam supra demonstratum est, magni fecit, eiusque in administrando Imperio consilium adhibuit, ei rei fenestram aperuit. Quod attinet speciatim ad honores, quos Imperatores mulieribus concessere, in primis notandus est titulus Augustae. Augustus se viuentem eum vxori non tribuit, sed testamento Liuiae tradidit, secundum Suetonium ^{a)} atque Tacitum, ^{b)} quod

In Numism.
Imperat. p.
709.

a) In Aug. cap.
CL. b) Annal.
Lib. V.

quod etiam animaduertit Schilterus. ^{c)} De Claudio scimus, quod mortua matre Antonia, titulum Augustae ipsi tribuerit. testes sunt Suetonius ^{d)} et Zonaras. ^{e)} Ex his itaque patet, summum honorem in titulo Augustae constituisse. Ceterum de origine huius nominis legi possunt etiam Iacobus Thomafius ^{f)} atque Gothofredus Strauffius. ^{g)} Nec solum Imperatorum vxoribus titulus Augustae tribuebatur; sed etiam reliquae familiae Imperatoriae, de qua re videndi sunt Dio, ^{h)} Capitolinus ⁱ⁾ atque Spanhemius. ^{k)} Sed infra, de numis, ad hoc argumentum plura. Neque statim Imperatrix titulum Augustae accipiebat, sed a senatu conferendum illud nomen publice fuerat, vt adeo non omnibus Imperatorum vxoribus illud contingeret. Quaedam enim tempore exclusae sunt, quaedam Imperatorum modestia prohibita, ne illo vterentur honore. Quale quid de Tiberio, atque item de Claudio, quamuis vxorio alias, adnotatum, apud scriptores legimus. Id quod ante nos obseruauit laudatus Spanhemius. Operae pretium erit, vt omnium Augustarum, siue vxores Imperatorum fuerint, siue matres, auiae, sorores, filiae, neptesue, hoc vocabulo honoratae, ex eiusdem obseruationibus, catalogum contexamus.

LIVIA, C. Caesaris Augusti coniux, Tiberii Caesaris mater, ex testamento mariti: quo etiam Iulia, et per adoptionem diui Augusti filia, est appellata, eiusdemque deinde sacerdos facta. Mortuae consecratio contigit sub Claudio de-

c) In Instit. Iuris Publ. Lib. II. Tit. XV.

d) In Claudio p. 137.

e) In Claudio Cap. XI.

f) Tom. III. Ann. p. 207.

g) In doctr. Imp. Rom. Germ. Tit. XXXVIII.

h) In Diff. de Iuribus Augustarum.

i) Lib. LXX. lit. B.

k) In Vita M. Antonini Cap. XI.

l) De Pr. et Vsu Numism. Diff. XI. p. 268, et 269.

ibid. p. 272.

mum

Fast. l. v. 536.

mum Imperatore, quam viuae promiserat olim vaticinium Nafonis.

ANTONIA, M. Antonii Triumviri filia, Drusi vxor, sub nepote C. Caligula, secundum Suetonium. Eadem etiam Liviae exemplo sacerdos Augusti nuncupata.

DRVSILLA, Caii Caesaris soror, sub eodem, si numo Graeco Mytilenaeorum, quem laudat Spanhemius, fidem habemus. deinde consecratam fuisse, verisimile est.

MESSALINA, Claudii vxor, sub mariti imperio, secundum fidem numorum, praesertim alicuius Graeci Nicaeensem, quanquam contradicente Dione Cassio.

AGRIPPINA, Germanici filia, patruī Claudii Imperatoris vxor, sub marito. deinde eo consecrato, Flamina Claudialis facta.

OCTAVIA, Claudii e Messalina filia, Neronis vxor, dum sanae mentis esset maritus, et fortunata mulieris sanctitas.

POPPAEA, T. Ollii filia, Poppaei Sabini e filia neptis, altera Neronis coniux; sub eodem. dein consecrata et templo honorata, inscripto,

SABINAE. DEAE. VENERI
MATRONAE. FECERVNT

CLAUDIA POPPAEA, Neronis et Sabinae Poppaeae filia, infans admodum Augusta appellata; antequam superaret hanc aetatem, vivere desiit.

FLAVIA DOMITILLA, quanquam ne ingenua quidem mulier, quod Vespasiano Augusto nupta fuisset, sub filiorum Imperio. Item consecrata Numorum fide, quam frustra conuellit Harduinus.

IVLIA, Titi Vespasiani filia, incesto, eoque apud scriptores celebratissimo, patruī amore, id honoris vocabulum, et postea consecrationem, meruit, cum multas nimium offas effudisset similes patruo, ut acerrimus longe satyrarum scriptor alludit.

DOMITIA LONGINA, Domitiani vxor, sub eo.

PLOTINA, Traiani vxor, sub eo,

MARCIANA item, eiusdem soror; quam etiam consecratam fuisse, numi testantur.

MATIDIA, Marcianae filia, Augustae nomen auunculi imperio, etiam in se deriuatum, tulit, numorum fide.

SABINA,

SABINA, Matidiae soror, Hadriani vxor, sub marito, alias infelix. deinde etiam consecrata.

FAVSTINA, Antonini Pii vxor, sub marito. deinde consecrata.

FAVSTINA, Antonini Pii e Faustina maiore filia, M. Antonini vxor, sub marito; quo petente etiam diua appellata est.

LVCILLA, M. Antonini et Faustinae filia, L. Veri vxor, sub patris et mariti imperio honorem consecuta, cum eum deinde, vitiosissima femina, peruersaeque ambitionis stimulis concitata, repetitum iret, fratris iussu occisa est. Consecrata tamen nihilominus, numorum fide.

CRISPINA, Commodi vxor, sub marito.

TITIANA, Pertinacis vxor: e numis, quanquam receptum a marito feminae honorem neget Capitolinus.

MALLIA SCANTILLA, Didii Iuliani vxor, sub marito.

DIDIA CLARA, Iuliani filia, eodem tempore.

IVLIA DOMNA, Septimii Seueri vxor, Imperante marito etiam consecrata.

FVLVIA PLAVTILLA, Fuluii Plautiani filia, Caracallae vxor, imperio mariti.

IVLIA PAVLA,

IVLIA SEVERA,

ANNIA FAVSTINA, Elagabali vxores.

IVLIA SOAEMIAS, illius mater.

IVLIA MAESA, mater Soaemiadis, auia Elagabali.

IVLIA MAMMAEA, Soaemiadis soror, mater Alexandri Seueri.

SALLVSTIA BARBIA ORBIANA, Alexandri vxor, numi rarioris fide, de quo infra.

PAVLINA, Maximini vxor, quanquam de ea possit dubitari.

FVRIA SABINA TRANQVILLINA, Gordiani Pii vxor.

M. OTTACILIA SEVERA, Philippi vxor.

HERENNIA ETRVSCILLA, Traiani Decii vxor.

GNAEA CORNELIA SVPERA, Treboniani Galli vxor.

de MARINIANA, Diuam scio: Augustam ante appellatam non inuenio.

CORNELIA SALONINA, Gallieni vxor.

IVNIA DONATA, e numo Mediobarbi, quamquam id dubium sit.

VICTORIA, vel AVRELIA VICTORINA, mater Victorini Senioris, Augusta militum consensu, non etiam decreto Senatus.

VLPIA SEVERINA, Aureliani vxor.

SEPTIMIA ZENOBIA, Augustae nomen affectavit: e numis.
MAGNIA VRBICA, Cari, vt non infirmis argumentis contendent antiquarii, vxor.

GALERIA VALERIA EVTROPIA, Maximiani Herculi vxor.

HELENA, Constantii Chlorig vxor, Constantini M. mater.

FLAVIA MAXIMIANA THEODORA, altera, post illam repudiatam, Constantii Chlorig vxor.

GALERIA VALERIA, Galerii Maximiani vxor.

FLAVIA VALERIA CONSTANTIA, Licinii vxor.

Et hae ad Constantinum M. vsque Augustae appellatae. Byzantinas aliis enumerandas permittimus.

CAP. XIII

De multis aliis Augustarum nominibus.

Atque illud quidem magnum erat, Romanisque moribus insolens, vt summae potestatis publicum nomen, quale Augustae fuit, senatusconsulto mulieribus, vt modo ante docui, decerneretur. Verum in hoc non perstitit Imperatorum superbia: qui, cum eam potestatem obtinerent, quae diis proxima putatur in rebus humanis, omnia non honoris humani modo, sed diuini etiam vocabula, sibi suisque debita crediderunt. Quam ob rem vxores eorum in numis publice cufis, quorum egregius longeque maximus in his intellegendis vsus est, maxime posteaquam illae viuere desiissent, insuetis antea honorum vocabulis insignitas videmus. Eorum nos nominum pro more nostro breuem, at lectoribus studiosis neque ingratum, neque nullo pacto profuturum, indicem dabimus. Appellantur autem Augustae

DIVORVM AVGVSTORVM FILIAE, SACERDOTES, FLAMINAE

DIVAE

IUNONES

IUNONES REGINAE

NOVAE

NOVAE IUVNONES
 VESTAE
 VESTAE MATRES
 PALLADES
 CERERES AVGVSTAE
 NOVAE CERERES
 DIANAE LVCIFERAE
 VENERES
 VENERES CAELESTES
 VENERES FELICES
 VENERES VICTRICES
 FORTVNAE
 MATRES AVGVSTORVM
 MATRES DEORVM
 MATRES MAGNAE, appposito saepius Cybeles emblemate.
 MATRES MAGNAE
 MATRES CASTRORVM
 GENETRICES ORBIS.

Post illa tempora Imperatrices Byzantinae, quas rei Christianae ratio modestiores et abstinentiores ab ea supremi fastigii ostentatione, lex vero diuina ipso Geneseos initio publicata, rite compositas, quietasque sub manu maritorum reddere debuerat, cupidius etiam omnes Imperatorum, qui reliqui fuerunt, non titulos modo, verum etiam ipsam potestatem et rem publicam inuaserunt. Adeo ut se et Augustas, ut ante, ferrent, et nouo more

DOMINAS
 PIAS
 FELICES

PARENTES PATRIAE

quod nomen matri negauerat Tiberius, et publicae laudis ex victoria, exercitibus populi Romani parta, in monumentorum inscriptione partem sibi vindicarent. De quibus rebus nos infra videbimus, vbi de numis.

CAP. XIII

De aliis Augustarum honoribus.

Neque tamen solis tanti fastigii nominibus appellatae Imperatorum vxores, sed rebus etiam quibusdam ita honoratae, vt quaedam regni partes ad eas pertinere viderentur. Non iam de ea quarundam potestate sermo est, quam sibi in maritos ipsae, atque in rempublicam ambitiosius, quam id par esset, sumserunt: verum de his, quae iuris quadam specie ad eas publice sunt delata. Quod si ea generatim copiosiusque vetustis scriptores nobis exposuissent, operae pretium, puto, fecissent. At quando raro nimis et parcus, quam vellemus, ea tetigerunt; nae illi crassa Minerua his sacris se ingerunt, qui ex eo, quod Vlpianus ad legem Iuliam et Papiam, secundum *l. 31. D. de legibus*, scripsit: *Principes eadem vxoribus suis privilegia tribuisse, quae ipsi haberent*, colligunt, nihil honoris principi datum, quo non item Augusta vteretur. Quid igitur? in senatu, et apud exercitum, et, quocunque Augustae aditus nullus esset, pares eius et Augusti honores fuisse putemus? Quin, si tempora probe discernimus, multa hic diuersim haberi deprehendimus. Liuiae Augustae in publicum prodeunti ne lictor quidem, quales tamen Vestalibus ab antiquo apparebant, decerni potuit. Paulo post sub Claudio Agrippina duobus lictoribus vfa est: sed eadem sub Nerone, cum suggestum imperatoris ascendere pararet, eleganti Senecae commento prohibita est. Quae secutae sunt

sunt deinde Augustae, eis ego etiam plures lictores, ut reliqua magistratuum maiorum insignia, non negauerim. Ceterum utrum virgas tantum id genus lictores gesserint, an fasces, eosque nudos, an laureatos, aut interdum additis securibus, et si qua his similia sunt, eorum neutrum equidem in silentio scriptorum ausim affirmare. Quanquam putemus, primas Augustarum vix virgas habentibus vsas lictoribus: alias Antoninorum temporibus, fasces etiam laureatos, quod innuit Herodianus, ut reliqua omnia Imperatorum insignia, praeferrere sibi passas esse. Id enim intellegere posse videmur e quibusdam probatorum testium, de quibus alias, locis. Statuas illis ut imperatoribus ipsis, et aras atque templa decreta interdum, numosque in earum honorem publice atque ex senatus consulto, partim Graecarum urbium decreto, cufos multos fuisse, tralatitium est. Atque de numis nos infra, quantum huic argumento suffecturum est, dicemus. Verum ne in his quidem iidem honores Liuiae post obitum, qui posterioribus temporibus habiti sunt Imperatorum vxoribus etiam viuis. Praeterea id modo honoris ad Liuiam peruenit, ut in spectaculis Vestales inter sederet: sequenti tempore Augustae non in podio Vestalibus mistae spectabant, sed in ipso Imperatorio suggestu, id est, altiore eminentioreque podii vel orchestrae, tectoque loco, spectaculis praesidebant. Hoc enim clare testatur Herodianus, vbi de Lucilla, quae Pompeiano priuato nupserat, his quidem verbis: ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ θρόνον καθήσεν ἐν τοῖς θεάτροις: *sella*

Lib. VI
p. 597. i
tio.

Lib. I. C
XI. p. 4
edit. Syll
rus.

sella imperatoria sedebat in theatris. Ex quo item dicto intellegimus, sella Curuli vsas fuisse eorum temporum Augustas: nullum enim alium thronum innuere potest Herodianus, quo Imperatores sederent. At eandem ego sellam Augustarum primis nequaquam dederim, vt nec foculum igne sacro collucentem, de quo statim videbimus.

CAP. XV

De igne Augustarum pompae praelato.

Ignem praeferrī, vt Imperatoribus, ita vxoribus eorum, quae quidem Augustae appellatae fuerant, fuisse, et eum facile summum honorem habitum esse, Herodianus in primis non vno loco testis est. In verbis quidem, quae modo ante laudauimus, addit: καὶ τὸ πῦρ προεπόμενευεν αὐτῆς, et ignis praelucebat ipsi. Deinde paullo post, Marciam concubinam, ait, a Commmodo iustae vxoris loco habitam, omnes Augustarum honores, praeter ignem, vsurpasse. et alio item loco de Gordiano eadem tradit, vt intellegas, ignis praelationem in perpetuis supremae dignitatis praerogatiuis habitam fuisse: id quod etiam ex illius aliis de Pertinace verbis colligitur, qui, cum primum in senatum veniret, Imperator appellatus a populo, neque ignem sibi praeferrī, neque vllum aliud imperatorium insigne attolli passus est. Verum post illa non frustra quaeritur, qualis ille ignis fuerit? Facemne siue lampada antecedere se Imperatores Augustaeque, vt id quidem in pompa nuptiali aliisque festis circuitionibus factum est, iusserint: an foculum quendam, cui ignis,

I. Cap.
p. 486.

VII.
97. init.

II. p.
init.

ignis, siue sacris faciundis destinatus, seu certe ad suffitum, inesset? Qui priorem illam sententiam secundum Lipsium tuentur, putantque, faces intellegendas esse ferri solitas, non alia magis re nituntur, quam quodam M. Antonini dicto, quo praedicat, ita se a patre institutum fuisse, vt sciret, posse principem magnifico supremi fastigii apparatu carere omni, et nihilominus dignitatem suam saluam tueri. In hoc apparatu ille coniunctas cum statuis etiam lampadas numerat. E quibus, meo quidem iudicio, facile intellegitur, non de eis potentiae symbolis, quae Imperatorem in publicum prodeuntem comitabantur, sed de apparatu ornatuque domestico, accipienda haec esse Antonini verba. Propterea nos non mouet quamuis magnorum nominum auctoritas, quae dubium etiam reddidit Gatakerum, quin potior omnino videatur Merici Casauboni sententia. Is ad plurimorum cereorum splendorem, quibus Augusta potissimum domus prae aedibus priuatis, noctu collucebat, et ad funalia exertis statuarum manibus imposita, Antoninum ibi respexisse contendit. Signate Lucretius cum eandem abstinentiae commendationem in animo haberet,

*Si non aurea sunt iuuenum simulacra per aedes,
Lampades igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis vt suppedientur.*

Deinde, quis vnquam lampades et funalia vno vocabulo, quo constanter ea in re indicanda vtitur Herodianus, τὸ πῦρ, ignem, vocauit? et quis de die faces vlla in pompa praeluxisse, quod ferme ridiculum esset,

memo- 1308

Ad Tac
Annal
I. cap. 7
in Excu
ad Lib.

Lib. II. v
adde He
mer. Od
v. 100.

memoravit? Nuptialis enim fax deducendis in thalamum, post coenam, et noctu adhibita: neque eam inter, et magistratum honores, affinitas est. Extorsimus igitur, ni fallor, hoc illis praesidium: sed inuicem advocatum meliorem dabimus C. Duillium illum, qui Carthaginienfes classe Romanorum primus vicerat. Ille funali accenso, sibi praelato, ab eo tempore semper in publico, tanquam honoris aliqua praerogativa, usus est. Quam rem secundum Ciceronem,^{a)} et Periochas Liuianas,^{b)} testantur Florus,^{c)} Valerius Maximus,^{d)} alii. Verum et ille hoc tantum, cum a coena rediret, id est, noctu fecit, et alii magistratus interdum similia instituisse memorantur, non aliter, nisi cum domum repeterent a coena, id est, in tenebris. Eam rem eleganter pinxit Iuuenalis, mirum, ni ipsum Imperatorem a coena redeuntem intellegi voluit:

- - *cauet hunc, quem coccina laena*

Vitari iubet, et comitum longissimus ordo,

Multum praeterea flammaram, et aenea lampas.

Adeo ut funalibus cereisque in pompa magistratum Romanorum, ac deinde Imperatorum, de die solenniterque, quod illi volunt, accensis, ex antiquitate nullus locus sit. Superest igitur, posteaquam eius rei nihil inueniri apud antiquos scriptores monstrauius, ut foculum potius, imposito igne, praelatum fuisse dicamus. Quam sententiam maximopere firmat Persarum mos antiquissimus. Illi enim ante regium currum ferebant ignem in maiore

foculo. Xenophon testis est, his verbis : καὶ πῦρ ὅπι-
 θεν αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάρας μεγάλης ἄνδρες εἶποντο Φέ-
 ροντες. *Et pone illum currum, ait, qui proximus ante
 ipsum duceretur, in pompa viri sequebantur, qui ignem
 super maiore quodam foculo portarent. Quos nos fo-
 culos haecenus, eos Quintus Curtius significanter alta-
 ria dixit argentea: Iuuenalis, ni fallor, aeneam lampada:
 Horatius, de quo infra, batillos, siue potius, secundum ve-
 teres quosdam libros, et Scholaestiae Cruquique senten-
 tiam, vatilla.* Et ille quidem hunc eundem Persarum
 morem duobus historiae suae locis affirmavit. Primum
 enim in agmine Darii describendo, *Ignis, inquit, quem
 ipsi sacrum et aeternum vocabant, argenteis altaribus
 praeferrebat.* Deinde in oratione Darius milites
 suos, *per aeternum ignem, qui praeferretur altari-
 bus, obtestatur.* Ad utrumque videndus est Freins-
 hemius. Eodem redit etiam, quod apud Ammianum
 de Magis Persarum traditur. *Ferunt etiam, inquit,
 ignem coelitus lapsum apud se sempiternis foculis cu-
 stodiri, cuius portionem exiguam, ut faustam, praeiisse
 quondam Asiaticis Regibus dicunt.* Desierat ergo Iu-
 liani Imperatoris temporibus ille apud Persas ritus,
 quem Graecis etiam non incognitum fuisse, Xeno-
 phontis testimonio discimus. In libello enim de re
 publica Lacedaemoniorum copiosius de tota re expo-
 nit, aitque, sacrificio domi, per Regem Lacedemo-
 niorum, aduersus hostes profecturum, peracto, rapere
 igniferum, qui ipsi ὁ πυρφόρος, tracto e re nomine,
 vocatur, ex ara ignem, regemque praecedere. Atque
 E cum

Cyrop. Lib.
 VIII. p. 1
 147. extr

Lib. III. C.
 n. 6.

Lib. I. r.
 C. 14. n. 2.

Lib. XXII
 p. m. 400.

p. m. 669.
 670.

eum ignem perpetuum praeferri, et pone sequi hostias, si quando Rex sacrificaturus sit. Eumque morem item de aliis Graecis intellegi posse ex Herodoti quodam *περὶ πυρφόρων* dicto, non praeter rem observavit, pro diligentia sua, Freinshemius. Quibus e rebus cum constet, Romanos tot leges atque ritus publicos privatosque ab Atheniensibus, Lacedaemoniis, aliisque Graeciae populis, petiisse, facile animum inducas, non absurdum putare, si quis magistratus Romanorum maiores, quique haberent auspicia, siue ad bellum proficiscentes, atque ob id sacrificaturos, siue ad senatum relatuos, cum etiam ingressus eis in curiam non nisi per sacra pateret, ignem, quo ad sacrificium vterentur, super foculis praeferendum, usurpasse dicat. Certe in triumphis simile quid adhibitum fuisse videmus, et foculos portari sueuisse, quibus aut ignis facer, aut certe suffimenta imposita essent. Quare explodenda temere non est Adr. Turnebi ^{a)} sententia, qui ad illa Horatii, ^{b)}

Praetextam et latum clauum prunaeque batillum, censet, eundem honorem primis temporibus, quod ad ignem praeferendum, maioribus magistratibus habitum fuisse, quo deinde Imperatores vti sunt. Alii enim interpretes, qui malunt ea pro domestico quodam foculo accipere, nihil agunt. Horatius enumerat singularia summorum magistratuum insignia, in quibus domesticum, atque adeo priuatum aliquod, fuisse non memini. Atqui Luscus, municipalis Praetor, maioris potestatis ornatum et pompam ridicule

sten-

ostentabat, atque eodem pacto, quo Trimalchio tribunal in pictura, et fasces in postibus triclinii fixos, eosque cum securibus, Habinnas Seuir autem lictorem praecedentem, qui fores virga pulsaret, vsurpasse, apud Petronium finguntur. Quae, vt nullo iure ex-
ercita, tolerabant tamen, vt vana, illis temporibus Cap. XXI
XXX. Romani, et obiter irridebant: apud quos scilicet, vt ait Tacitus, *vis imperii valebat, inania negligebantur.* Quibus omnibus rite consideratis, licebit adeo extremum, nisi fallor, affirmare: Antoninorum temporibus Augustos Augustasque ignem foculo impositum, siue sacrum, siue sacrificio destinatum, seu certe ad suffitum, praeferrere sibi in publico voluisse, eamque rem siue a vetustis Romanorum magistratibus acceptam, siue a Graecis Regibus mutuo sumtam, siue inde ex Persarum superstitione arcessitam, sanctissimum facile praestantissimumque supremae dignitatis symbolum habuisse. Eaque in sententia iam olim fuerunt Alexander ab Alexandro, atque ad eum Tiraquellus. Quibus deinde auctoribus se adiunxit Freinshemius. Et ha-
Gen. diet
Lib. I. C
ad Curt. I
3. 6.ctenus Augustarum honores eos, qui viuis potissimum exhibiti, sumus persecuti, iam nunc de alio, qui earum multis post mortem contigit, siue de Consecratione, videbimus, postremo de numis Augustarum maxime notandis, qui et viuis eis et mortuis honos est habitus, paucis agemus.

CAP. XVI

De Consecratione Augustarum.

Non iniusta plane magno spiritu praediti doctissimi-
E 2 mique

mique adolescentis, M. Annaei Lucani indignatio est, qua, cum ciuiliū bellorum mala deplorasset, popularium inprimis superstitionem adulationemque in victores ciuium foedam, simul et libertate maxima, et non minore periculo suo, detestatur. At illi vitiosissimis hominibus non humana solum omnia, sed diuinos etiam honores et coelum decreuerant. Quo facto Deos hominibus poenam, quantam fas esset, neglegentiae dedisse poetica allusione censet, quod tempore belli Theſſalici rerum humanarum incuriosi, tantam generis humani stragem fieri siuissent.

- - - *Cladis tamen huius habemus*

Vindictam, quantam terris dare numina fas est;

Bella pares superis facient ciuilia diuos:

Fulminibus manes radiisque ornabit et astris,

Inque Deum templis iurabit Roma per umbras.

Ea merito bonis omnibus, qui tantum non ab ipsa superstitione degenerauerant, inuisa ac tristia illis temporibus fuerunt: tanto quidem magis, quanto videbatur indignius, ea feminis etiam tribui promiscue. Duodeuiginti omnino diuos numerat Hyginus, quos e mortalibus immortales, tanto vetustissimorum temporum tractu, mendax Graecia fecisset: Herculem, Liberum, Castorem et Pollucem, Perseum, Arcadem et matrem eius Callisto, Ariadnen, Cynosuram, Aesculapium, Pana, Crotonem, Icarum et Erigonen, Ganymedem, Ino et Melicertam, Myrtilum denique. Possis his adiungere nonnullos: secundum Ouidium, Latonam, secundum Apuleium, Psychen, item plures: sed mul-

to tamen maiorem eam sodalitatem non efficies. In eorum numerum inferi, neque Alexander Magnus, quamvis summis ad id viribus contenderet, neque alii Graecorum, potuerunt. Vixerunt autem heroum ex vetustate plerique in non minima virtutis opinione, atque pro eo, vt erat de eorum vita existimatio, scilicet culti sunt. At Romani non contenti patriis diuis, quos vetustior superstitio finxerat, Aenea et Quirino, post Iulium et Augustum, consecratos principalis fastigii promiscue plerosque, ad eum honorem attolli, non inique tulerunt, adeo, vt ne quidem Antinous, tanquam alter Ganymedes consecratus, ne dicam de his, quae adulteriis et incestu coelum meruerunt, inter illos pudori esset. Ex eo non spernendus Diuorum apud Romanos numerus. Augustorum quidem quot adepti sint consecrationem, iam olim diligenter Onuphrius enumerauit. At Augustarum in diuas In Fastis. receptarum catalogum, quod legere me apud alios non memini, mihi contexendum addendumque esse hoc loco putaui.

Augustarum, quae diuae appellatae sunt, enumeratio.

LIVIA vel IVLIA AVG.

AGRIPPINA, Caii Caesaris mater; fortassis etiam Iuliam Augusti filiam sub Caligula, tanquam auiam consecratam fuisse dicas, si e numo Graeco, de quo infra, quod Veneris ibi vocabulo celebratur, id colligere velis.

DRVSILLA, eius soror,

SABINA POPPAEA,

FLAVIA DOMITILLA,

IVLIA, Titi filia,

MARCIANA, Traiani soror,

SABINA, Hadriani vxor,

FAVSTINA, Antonini Pii vxor,
 LVCILLA, L. Veri vxor,
 IVLIA DOMNA, Seueri vxor,
 PAVLINA, Maximini vxor,
 MARINIANA, Valeriani vxor,
 FLAVIA MAXIMIANA THEODORA, Constantii Chlorig vxor altera: diua, si quidem e litteris numo, quem Bandurius laudat, subscriptis, CONSE, intellegenda est consecratio.

omo II.

II4. II5.

Quod reliquum est, ritum Consecrationis, quem satis multi descripserunt, nos non tangimus. Nimis enim vulgaria, passimque celebrata, repeti non oportet. Iam de numis videamus.

CAP. XVII

De numis Augustarum apud Romanos maxime notandis.

Pecunia publica signari, regius honos antiquissimis temporibus, intra Deorum simulacra, et heroum vultus excudendos, modeste saepius constitit, neque facile vulgatus est. Quam ob rem neque reginarum imagines in vetustissimis Graecorum numis apparent frequentes, neque alia temere, praeter Deorum simulacra, regum quorundam capita, vrbium emblemata. Singularis plane, atque, ni quis fidem neget, ex vltima vetustate petitus Pasiphaes cum Minoe marito coniunctae typus est, quo studiosorum pavit oculos Nicol. Franc. Haymus, in Thesauro Britanico. Qui, quod et ipse in multorum manibus non est, liber, nobis e bibliotheca curiali permissus, neque te, lector, spectanda illius imaginis voluptate arcebimus.

arte I. Vol.

p. 2.

Singularis item honos est, quem deinde Athenienses, praeclarissimi exempli feminae, Aspasiae, habuerunt. At nihil propius ad magnifica Augustarum apud Romanos vocabula, quibus in numis feruntur, accedit, quam simul et raritate, et insigni mulieris superbia, conspicuus Antiochi Grypi, Syriae regis numus. In eo Cleopatra illius mater, regi se non anteposuit modo, sed Deae etiam vocabulo viuam extulit. Est enim tale nomismatis epigramma, ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑΣ ΘΕΑΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΝΤΙΟΧΟΥ, *Reginae Cleopatrae Deae et Regis Antiochi.* Illius numi typum dedit Begerus: ex eo nos profuturum huic argumento reddimus exemplum.

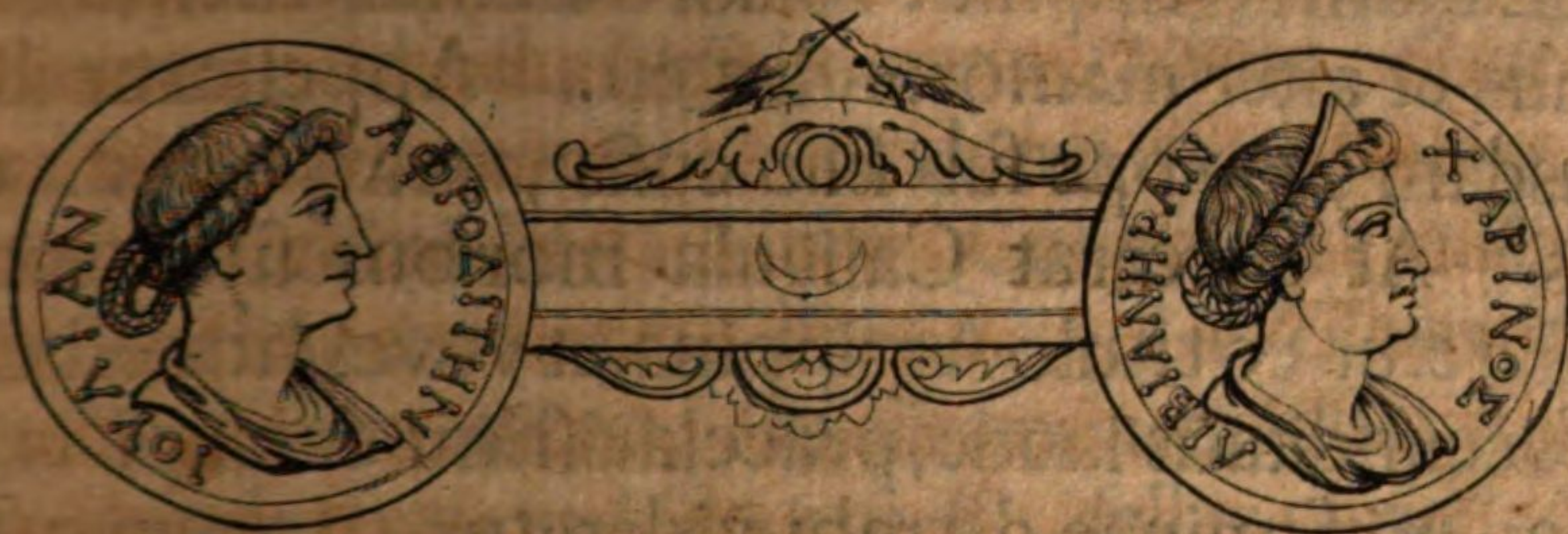
Thef. Pal.
Sect. II,
Cap. I. n. 26
p. 137.

Post illa in M. Antonii triumviri et Cleopatrae Aegypti reginae numis insolentium honorum peruersa iactatio nimis est vulgo cognita, quam vt eius rei hic repeti documenta oporteat. Verum haud scio, an non fortassis ex eo, Aegyptiae mulieris fastus, vanaeque affectatio gloriae, matres etiam Latinas inuasit. Insuetum enim ante Romanis, feminae mortalis vultum in numo publico apparere. Dein sub Imperatoribus, muliebres passim procudi imagines, spectarique in pecunia publica eorum vxores, matres, filiae, sorores, non Augustarum modo nomine insignitae, sed Dearum, Iunonis, Veneris, Cybeles, aliarum habitu, coeperunt. Quamobrem frequentes hodieque Augustarum prope ad vnam omnium vultus apud eos, qui antiquorum nomismatum seriem vel ex ipsis vetustatis reliquiis condiderunt, vel editis adcuratissimis commentariis descripserunt, facile visuntur. Liuia Augustarum, testamento mariti, prima, etiam ipsa, magnos diuinosque honores numis varie procusis est adepta. Singularis eius, memorandusque numus est, cuius altera parte Liuae vultus, altera priuignae Iuliae, spectatur; et illa Iunonis, haec Veneris honoratur vocabulo. ΙΟΥΛΙΑΝ ΑΦΡΟΘΙΤΗΝ ΛΙΒΙΑΝ ΗΡΑΝ ΧΑΡΙΝΟΣ, *Iuliam Venerem, Liuiam Iunonem, Charinus*. Quem typum nos mutuati sumus e supra laudatis Thesauri Britannici commentariis.

Et hic quidem Liuiæ nomine Diui Augusti matrona appellatur: alias, post mortem mariti, Iulia. Nam adoptata testamento, IULIA DIVI FILIA, et AVGVSTI FILIA, coepit vocari. In eam rem congruit ADOPTIONIS ARA, quam negavit matri Tiberius, secundum Tacitum. Quod, vt numo item rariore comprobemus, e Tristano mutuamur elegantis typi aliquem, vbi ex aduersa parte DIVVS AVGVSTVS laureatus conspicitur, ex auersa, Liuia, subiecto globo, qui orbem terrarum signat. Ambit eam titulus, IULIA AVGVSTA, et adiectum insuper singulare elogium, GENETRIX ORBIS.

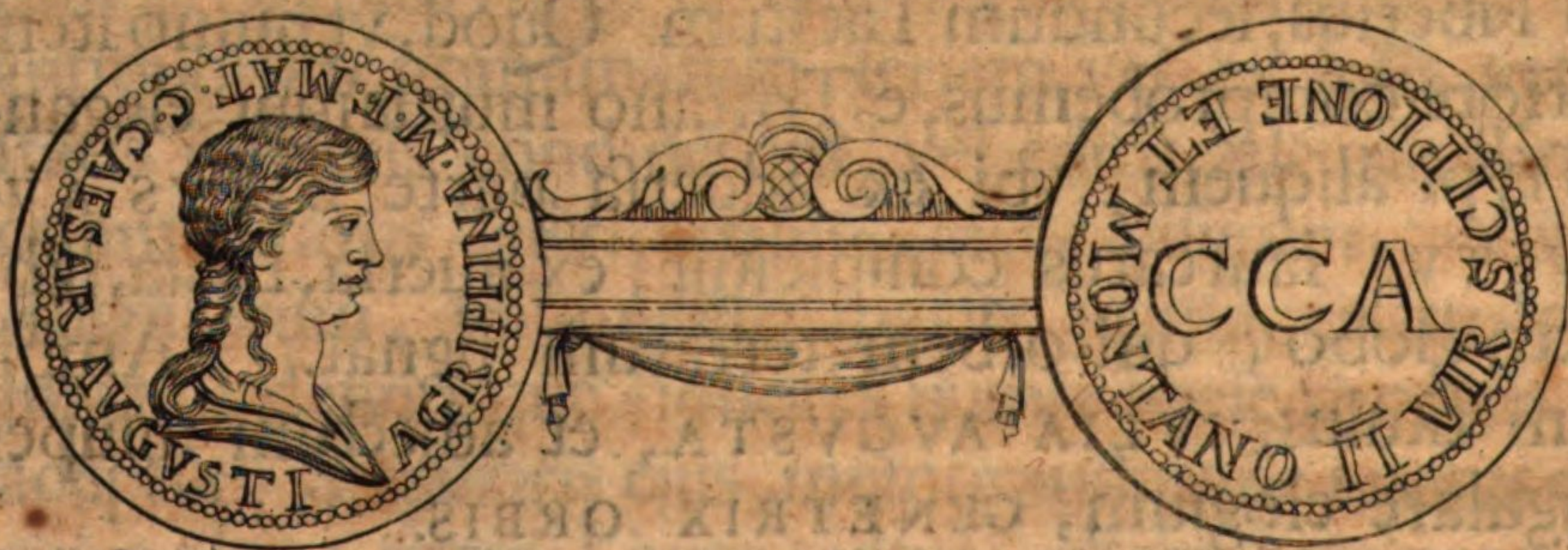
Annal I.
Cap. XII.
Tom. I.
pag. 123.

mo I.
6.

Post Liuiam Agrippinae maioris numus melioris notae vnus et alter memorandus est. Appellatur illa in quibusdam, quippe sub filio cufis, MATER C. CAESARIS. At effecerat Caligula moribus suis, vt dehonestaretur eo titulo Agrippina, et vt vel honestissima alias foecunditatis laude, praeclarissimi exempli excelsique animi feminae detrahi videretur. Iterum e Tristano elegantem numum repetimus: cuius in aduersa parte vultus Agrippinae spectatur, et legitur: AGRIPPINA *marci filia* MATER C. *caesaris* AVGVSTI: in auersa, imagine nulla addita, SCIPIONE ET MONTANO *duum* VIRIS, *colonia caesar augusta*.

Praest. vfu
m. tom.
Diff. XI.
176.

Ceterum in Graecorum aliquot numis haec Agrippina Diua etiam celebratur. Quales in primis memorandos duo, conspiciendos non minus hoc loco, praeclarissimae Ezech. Spanhemii diligentiae debemus. In altero ex aduersa parte, Germanici, mariti illius, vultum cernimus, cum elogio, ΘΕΟΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΝ, *Duum Germanicum*; ex auersa cum

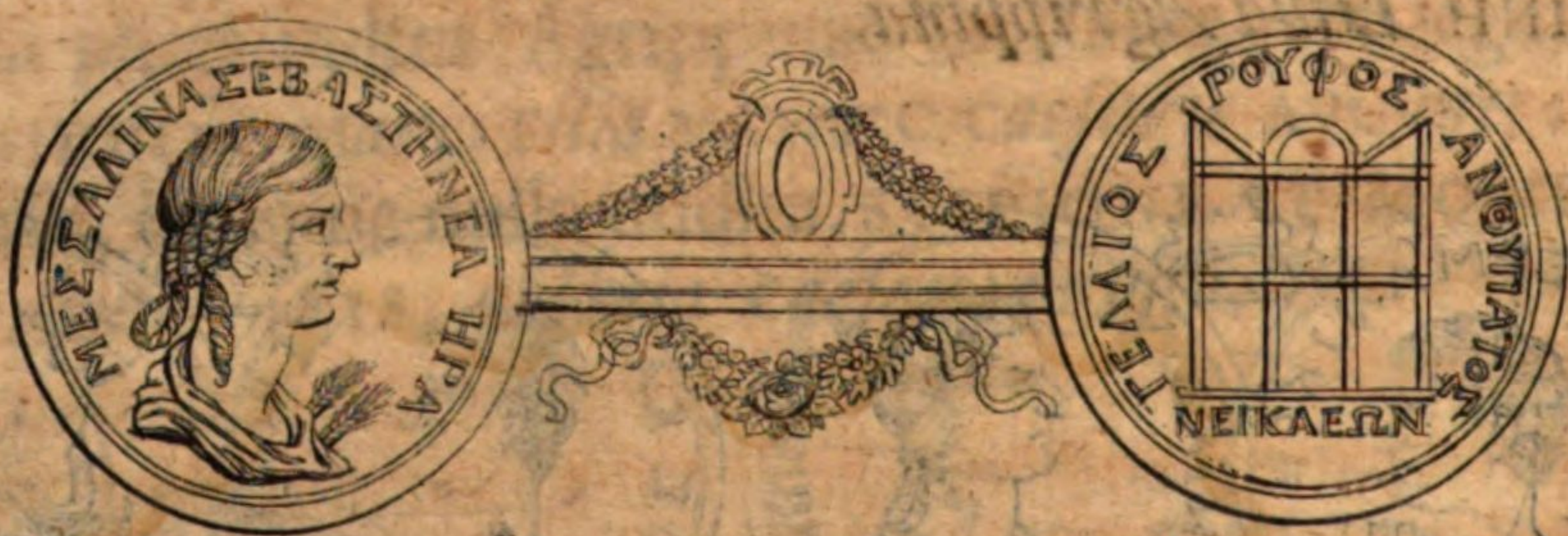
cum vultu Agrippinae, ΑΓΡΙΠΠΙΝΗΝ ΘΕΑΝ ΓΑΙΟΥ
 ΜΥΤΙ, id est, *Agrippinam Diuam, Gaii ma-*
trem: Mytilenaeorum: in altero vero numo, pri-
 ma facies ostendit Gaium Caligulam, adscripto,
 ΓΑΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ, i. e. *Gaius Caesar*
Augustus Germanicus: at secunda exhibet Agrippi-
 nam, deae habitu in loco excelso, sellae curuli, culci-
 ta supposita, insidentem. epigraphae est, ΘΕΑ ΑΓΡΙΠ-
 ΠΙΝΗ, *Diua Agrippina.*

Messalinae numum vnum, eumque rarissimum, ex
 eodem splendidissimo scriptore repetimus, quod ibi
 et Nouae Iunonis et Augustae vocabulo appellatur
 Messalina. Vnde potest emendari Dio, qui Augustae
 nomen Messalinae datum fuisse negat. Nisi prius re-
 cusatum a Claudio vxoris honorem, deinde alio tem-
 pore, et iterum instante senatu, receptum esse, dicere
 mauelis, vt vtriusque et numi, et scriptoris sustinea-
 tur auctoritas. Certe enim, ni sic censeas, monu-
 mentis publicis cessura Dionis fides est. Exhibet au-
 tem ille numus primo Messalinam Cereris habitu, ob

spicas e pectore prominentes, seu fecunditatis tantum illa est adumbratio; cum epigrammate, ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ ΣΕΒΑΣΤΗ ΝΕΑ ΗΡΑ, i. e. *Messalina Augusta, Nova Iuno*: deinde basilicae cuiusdam, nisi fallor, typum: adscripto, ΓΕΛΛΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣ ΑΝΘΥΠΑΤΟΣ ΝΕΙΚΑΕΩΝ, i. e. *Gellius Rufus Proconsule. Nicaeensium*.

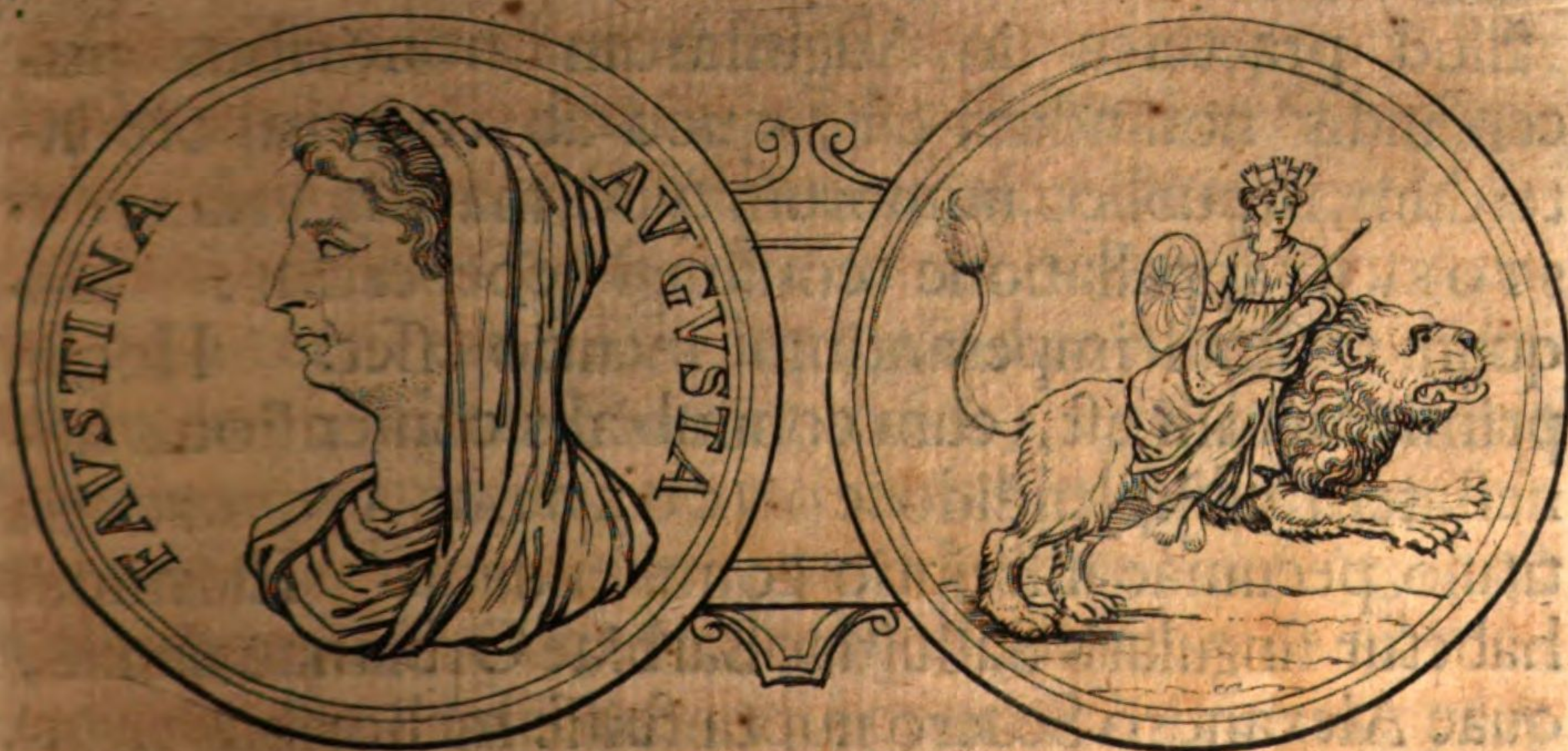

Poteramus plura memoriae digna ex Agrippinae minoris et aliarum, quae hanc insecutae sunt, Augustarum numis in medium producere, nisi ille idem, cuius auctoritate fideque modo aliquoties vfi sumus, Ez. Spanhemius, singulari capite, quae maxime notanda sunt in earum numis, persecutus fuisset, nobisque ea in re otium fecisset. Quam ob rem nos paucis tantum, quae pressius argumento nostro seruiunt, explicabimus. Frequentes in primis Faustinae vtriusque numi. At in his singularis tamen Faustinae maioris, quae Antonino Pio nupserat, est aliquis maioris moduli, qui ex altera parte Faustina Augustam, Diuae ferme habitu, ob oculos ponit, ex altera, Deam Syriae

riae turritam, sinistra clypeum, sceptrum dextra gerentem, et singulari schemate, leone currente spumanteque vectam. Ea imago secundum Sponium et Patinum DEAE COELESTIS est. Diuersus aliquantum ab hoc numo is est, quem e Reginae Suetorum Christinae Thesauris dedit Spanhemius. Nos Mauroceni *numismatum* thesauri editam a Patino iconem secuti, inspiciendum eius exemplum lectori non inuidebimus.

Diff. XI.
p. 290.
pag. 65.

Matris castrorum appellatio vt singularis et magnifica, ita numis Augustarum quibusdam est celebrata. Vsa fuit eo titulo, primum, quod sciam, Faustina, et post eam Iulia Domna, Septimii Seueri vxor: eius extat numus apud Patinum, cuius aduersa pars Iuliae vultum, auersa eandem Deae habitu, et sceptrum tenentem, sacrificantemque in principiis, coram signis populi Romani, exhibet.

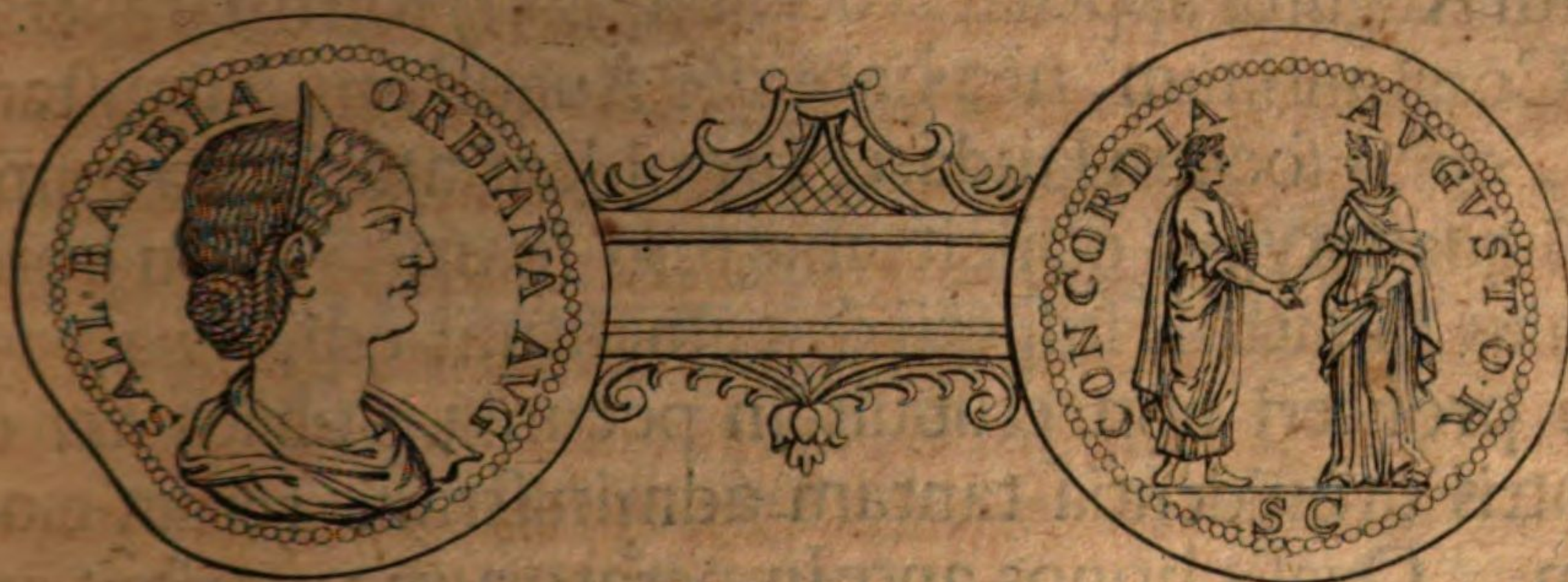
Impp. Roman. num.
pag. 287.

Illud praeterea in Augustarum honoribus percensendis notandum est, quod ab eo tempore interdum, in publico numorum typo, maritis vna AVGVSTORVM appellatione coniungi coeperunt: tanquam si simul imperantium mentio esset. Hoc in primis factum est, cum connubialis consensionis honestatem sub splendido CONCORDIAE AVGVSTORVM titulo pecuniae inscriptio commendavit. Eiusmodi habetur singularis Sallustiae Barbiae Orbianae numus, quae Alexandro Severo nupta fuisse melioribus argumentis censetur, quam ante Traiano Decio ab antiquariis vxor data fuerat. Verum Decius Herenniam Etruscillam potius vxorem habuit. Tristanus eum nobis numum descriptum non invidit, et nos ex eo delineandum curauimus. In aduersa parte Orbianae vultus visitur; ex auersa Imperatoris togati et Augustae stolatae imagines dextris consertis, vt concordiam et concordem pingi in more fuerat. Inscriptio est, vt diximus, CONCORDIA AVGVSTORVM.

Talis item Decii numus est, quem in argenteis laudat et exhibet Bandurius : tales Gallieni et Saloninae uxoris duo, alter aere maximo, alter inter aereos secundi moduli, et tertius Saloninae solius, inter aera vulgaria tertii moduli. Item alii duo Aureliani, inter aereos, alter secundi moduli, alter in argenteis Seuerinae coniugis, neque minus in eiusdem aereis minoribus. Ut aureum vnum Magniae Urbicae, quae Carivxor fuisse putatur, aliosque tales numos nil morer, qui non infrequentes apparent. Verum prae illis etiam memorandus est, pressius euidentiusque commonstrandae affectationi Augustarum in rapiendo rei publicae consortio, utilis futurus, rarissimus Helenae, quae Constantini M. mater fuerat, numus. Eum Bandurius exhibuit, et recte suspicatus est, sub eius inscriptione, PROVIDENTIA AVGVSTORVM, sine dubio Helenam simul cum filio reipublicae prospicientem intellegendam videri. Namque et ille, et alii monstrarunt, eo tempore, quo cūsum fuisse illum

Tomo I.

pag. 4.

- 150.

- 187.

- 197.

- 251.

- 371.

- 390.

- 392.

- 393.

- 510.

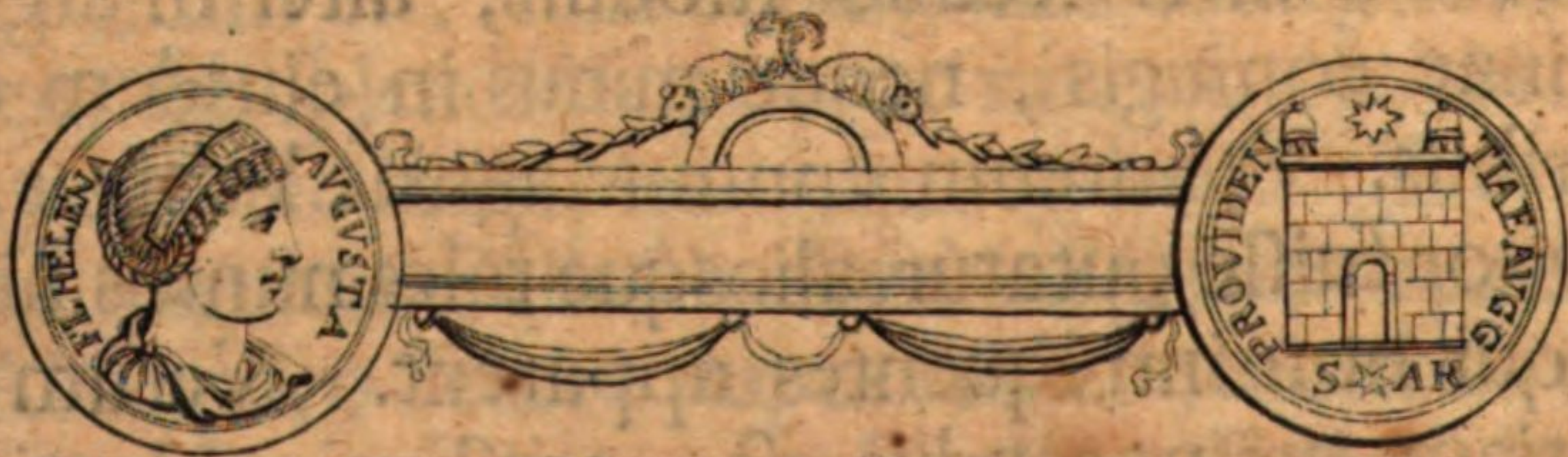
Tomo II.

pag. 112.

113.

illum numum oportuit, anno videlicet 326, (Helena enim Augusta appellata fuerat a. 325,) solum imperasse Constantinum, nec habuisse Augustum Augustamve, cuius sociam laudaret providentiam in eo numo, nisi quam typus obiicit, matrem suam. Non potuit maius muliebris imperii documentum edi, quam ubi ille profiteri non erubuit in pecunia publica sua et matris providentia tantam administrari rerum molem. Qualis honos ante Imperatorum vxoribus, nedum matribus, habitus, quod sciam, fuerat nunquam. Cernitur autem in eius numi parte antica caput Helenae, hoc titulo, *Flavia* HELENA AVGVSTA: in postica, castrorum typus imminente asterisco. huic epigraphe addita, PROVIDENTIAE AVGGustorum.

Item alterius Helenae, quae Constantini M. filia, Iuliani vxor fuerat, numus singularis est, quo Dominae vocabulo praeposito, nomen suum, nisi fallor, prima extulit. DN. FL. HELENAE AVG. i. e. *Dominae Flaviae Helenae Augustae*. Numum Bandurius publicavit, et nos ex eo reddimus.

Quid

Quid post illa faciamus Graecis Imperatoribus reliquis, qui non tantum in folio vna sedentes vxores suas exhibuerunt, qualis numus est, quem infra tertio damus loco; verum earum etiam in notis, quibus numerus imperantium indicatur, saepius rationem habuerunt? Ita dubium nullum est, vbi in Iustini et Iustiniani numis VICTORIA AVGG. vel VICTORIA AVGGG. laudatur, in illis Euphemiae in his Theodora rationem haberi. Quam rem etiam agnoscit et probat Bandurius: et hoc item Euphemiae rarissimus numus aureus, quem infra secundo loco spectandum damus, comprobat. Illius eadem est auersae partis inscriptio, quae, cum alium in aduersa typum non habeat, quam Euphemiae caput, liquidum est, *Victoriam Augustorum* ad illam pertinere debuisse. Dein ipsius titulus quam grandis? *Dominae Aeliae Marcianae Eufemiae, parenti patriae, Augustae*. Talem nimirum se ferebat mulier, coniugis paullo ante serua, tum liberta pro vxore. Huius autem Euphemiae

Band. tom

II. pag. 718

619. 632.

624.

ibid.

miae eum numum esse, non item illius, quae Anthemii vxor fuerat, (at id Bandurio dubium est) hoc docemur, quod VICTORIA AVGG in auersa parte numorum Iustini frequentissima est inscriptio; in Anthemianis contra non aeque: cuius ne vincus quidem numus hac inscriptione adhuc inuentus est. Neque etiam victoria, quae eius sub imperio contigisse nulla memoratur, vel in ipsius, vel in vxoris numis, laudari per rei veritatem et verecundiam poterat. Et haec de numis Augustarum dicta sufficiant.

DISQVISITIO TERTIA
RERVM PATRIARVM

DE AVCTORITATE AVGVSTARVM APVD
GERMANOS IN IMPERII CONSORTIO EXERCENDO
SECVNDVM HISTORICOS

CAP. XVIII

De Germanorum, in honore feminis habendo, moribus antiquis.

Constat ex scriptore antiquo et optimo de Germanorum moribus, maiores nostros nunquam vel a consiliis, vel a bellis, mulieres procul habuisse: qua in re valde a Romanis diuersi moribus fuerunt. Namque vidimus Romanos non adhibuisse mulierum consilia, nec bello, nec pace, et si etiam id a quibusdam factum sit, variis exemplis demonstratum fuit, id vitio ipsis sine dubio ab omnibus datum fuisse. Sed apud Germanos aliter se res habuit. Apparet enim, eos nihil suscepisse, ne quidem bellum, nisi adhibito mulierum arbitrio. Etenim hoc vel exemplo Ariouisti docemur, quod nobis tradit Caesar. Cum enim Caesar interrogaret captiuorum quendam, quare non proelio decertaret Ariouistus, ille ipsi hanc edidit causam, *Quod apud Germanos ea consuetudo esset, ut matres familias eorum sortibus et vaticinationibus declararent, utrum proelium committi ex usu esset, nec ne.* Caesar etiam alias monstrat, Germanorum mulieres proeliis interfuisse, atque sua praesentia viros quasi ad fortitudinem incitasse. Qua item de re testis locupletior est Tacitus. *Quod praecipuum, inquit, fortitudinis incitamentum est, non casus, nec fortuita*

De bello
Gallico Lib.
I. Cap. XV.

n. 9.

ib. Lib. VII.

Cap. VIII.

n. 9.

de moribus
Germ. Cap.
VIII.

*conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiae et propinquitates, et in proximo pignora, unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium. Hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores. Ad matres aut coniuges vulnera ferunt: nec illae numerare aut exsugere plagas pauent: cibosque et hortamina pugnantibus gestant. Memoriae proditur, quasdam acies, inclinatas iam et labantes, a feminis restitutas constantia precum, et obiectu pectorum, et monstrata cominus captiuitate, quam longe impatientius feminarum suarum nomine timent: adeo, ut efficacius obligentur animi ciuitatum, quibus inter obsides puellae quoque nobiles imperantur. Inesse quin etiam sanctum aliquid et prouidum putant: nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt. Vidimus sub diuo Vespasiano Velledam, diu apud plerosque numinis loco habitam, sed et olim Auriniam, et complures alias, venerati sunt, non adulatione, nec tanquam facerent Deas. Et alio loco idem Tacitus monstrat, cum de Ciuili loquitur, eum iussisse omnem suam familiam proelio adesse, Matrem suam, ait, sororesque, simul omnium coniuges, paruosque liberos, consistere a tergo iubet: hortamenta victoriae, vel pulsus pudorem. Ex his itaque adductis locis patet, Germanos vxoribus suis non exiguos praestitisse honores, sed earum consilia et bello et pace minime spreuisse. Quod idem etiam testatur Plutarchus, ^{a)} quem excitat Lipsius. ^{b)} Hocne supererat? inquit, beu ipsos parum firma mente, qui eam quaesi-
vere*

Historia-
 rum Lib.
 III Cap.
 XVIII.

a) In libello
 de virtuti-
 bus mulie-
 rum.
 c viii

vere apud amentem sexum. et tamen adeo vera Taciti b) In an
not. ad
hunc lo-
cum.
affirmatio, ut Plutarchus narret, consultationibus
omnibus apud Celtas (ita Germanos Graeci vocant)
de pace deque bello feminas adhiberi, et lites cum foe-
deratis aut sociis populis exortas earum interuentu
decidi. Verba ipsa in re parum credibili dabo, cetera.
 Et dedit quidem Lipsius quaedam ex illo Plutarchi
 testimonio excerpta, sed parcius, quam pro rei digni-
 tate, praesertim secundum hoc nostrum argumen-
 tum. Quare nos totum eius de mulieribus Celtis siue
 Germanis locum, ut Latine versus ab Alemanno Ra-
 nutio extat, cum studioso lectore communicabimus.
Celtae, priusquam superatis Alpibus in Italiam tra-
icerent, cuius hodie non parvam incolunt partem,
seditionibus domesticis agitati, eo usque discordiae pro-
cessere, ut civile inter se bellum consererent. Quumque
armati iam utrinque in acie constitissent, mulieres per
media arma progressae, multis precibus lacrymisque
illorum animos adeo flexere, ut omissa discordia in pa-
cem ac benevolentiam reuersi, ad proprias domos
omnes discederent. Ex quo nata apud eos consuetudo
posteris etiam temporibus mansit, ut quoties de bello
sit eis aut pace consultandum, mulieres quoque eius-
modi consultationibus adhibeantur. Praeterea, si
qua aduersus socios inciderit controuersia, ex mulie-
rum sententia eandem componere soliti sunt. Itaque
inter conditiones, quas cum Hannibale pepigerunt,
hoc etiam scriptum, atque his fere versibus, reperitur:
si quis Celtarum iniuria se a Carthaginensium aliquo
affe-

affectum queretur, eius rei Carthaginiensium magistratus, aut imperatores, qui in Hispania fuerint, iudices sunt: sin Carthaginiensium quisquam ab ullo Celtarum iniustum quidpiam passus fuerit, Celtarum mulieres de ea re iudicium faciunto. At fortia Germanicarum iis temporibus mulierum fuere pectora, atque qualia in monstris numerare solemus, virili animo praedita. Neque enim id tantum in probatis scriptoribus legimus, quod de consiliis muliebribus traditum est, sed interfuisse etiam interdum ipsi proelio feminas Germanorum, et nudis manibus infestos hostium mucrones inuasisse, spreuisseque vulnera, atque, si quando captae essent, ipsam mortem praeseruitute optasse, fides est. Etenim Plutarchus in Mario, pugnantibus illas in discrimine mixtas, nudis manibus ait scuta Romano militi detraxisse, gladios prensasse, vulnera et plagas corporis sui perpeffas esse, et ad vltimum vsque spiritum animis inuictas durauisse. Praeterea Xiphilinus in Caracalla tradit, captas ab eo Germanorum feminas interrogatasque, venire an occidi mallent, mortem praeoptasse, adeo, vt venditae tamen, manus violentas sibi inferrent omnes, quaedam etiam liberos suos ante mactarent. Quibus praemissis, iam nunc egregia nonnulla ex historiis proponam exempla Augustarum Germanicarum, quibus a maritis Imperatoribus non solum praeclari honores in monumentis historicis atque diplomatibus concessi, sed quarum etiam consilia in administratione Imperii adhibita fuisse, fatentur ipsi.

Atque

Atque primo de Iuditha, Ludouici I. vxore, quaedam referam.

CAP. XVIII

De Iuditha Ludouici I. Imperatoris vxore.

Haec regnandi cupidissima femina. omnia in Imperio faciebat, auxiliante duce Bernhardo, qui eius erat Camerarius. Cum eo familiarem et quotidianam habuit consuetudinem. Cuius viri mentionem facit Hincmarus, Antistes Remensium. *De honestate vero Palatii*, inquit, *seu specialiter ornamento regali, nec non et de donis annuis militum absque cibo et potu, vel equis, ad Reginam praecipue, et sub ipsa ad camerarium pertinebat, et secundum cuiusque rei qualitatem ipsorum sollicitudo erat, ut tempore congruo semper futura prospicerent, ne quid, dum opus esset ullatenus, opportuno tempore defuisset.* *De donis vero diuersarum legationum ad camerarium adspiciebat, nisi forte iubente rege tale quid esset, quod Reginae ad tractandum cum ipso congrueret.* De ea re pluribus amicum nobis nomen, amplissimus Gebauerus, Iurecons. in Dissertatione de Iuditha. Animum enim illa Ludouici flectebat secundum sua desideria; atque eo extendebat cupiditatem regnandi, ut etiam in Paschasio Ratberto legamus, nihil omnino sine illa fieri potuisse. *Erat enim*, inquit, *cum Augusto Iustina (Iuditba) tum temporis, quae mouebat totius Monarchiae rursus sceptrum, concitabat fluctus et maria, impellebat ventos, et corda virorum ad omnia, quae vellet, conuertebat.* Con-
venit

In Epist. c.
ordine et
officio Pa-
latii.

In vita
Lib. II.
Cap. XVI.
p. 54.

venit ferme omnibus scriptoribus cum hoc Ratberto.

Auctor enim vitae Ludouici I.^{a)} et Nithardus,^{b)} quos nobis Hanius^{c)} exhibet, hanc eandem sententiam de Iuditha tuentur. Omnes igitur detestantur hoc muliebri imperium, atque cum indignatione enarrant. Colligimus enim ex historia, quaecunque calamitates tunc temporis extiterint, eas indulgentiae ac lenitati Ludouici, atque regnandi cupiditati Iudithae imputari. Maxima enim diffidia orta sunt inter Ludouicum eiusque filios primi matrimonii: hi vero dedignabantur mulieris imperium, nolebantque omnia secundum eius nutum agere. Itaque in bellum res erupit, de quo

Agobardus ita. *Inter haec concitati sunt spiritus virorum honoratorum, et filiorum Regis, et crescente concludio, accedente etiam consilio, conuenerunt singuli de loco suo, et coniuncti ad palatium, effugauerunt ministros sceleris, et Reginam, quae totius mali causa erat, excluderunt de domo et honore regni, et constituerunt in retrusionem exilii.* Plura de hac re nobis exhibuerunt Hanius,^{a)} Gladov,^{b)} Struuius,^{c)} et multi alii. Puto vero iam ex loco Agobardi satis dilucide demonstratum esse, Iuditham vnicam causam tantorum bellorum fuisse. Ille vero in Apologia pro filiis Ludouici, *Cum Christianissimus et piissimus Imperator, inquit, dominus Ludouicus, bonae coniugis, fide et moribus sibi congruentis, consortium amisisset, necesse fuit, ut aliam sibi acciperet, quae ei posset esse adiutrix in regimine et gubernatione palatii et regni.* E quo intelligimus, quanquam ne-

and m

p. 409.
Lib. I.
89.
Cap. II.
ota p. 133.

Apolog.
pro filiis
Ludouici I.
8.

Metz
Hist. Cap.
I. de Lud I.
Cap. II.
de Ludouici.
In Syn-
agm. hist.
Germ. Diff.
VIII. § 7.
not. 2. p.
114.

gandum non sit, Ludouicum I. fuisse principem, qui auxilium in gubernatione imperii necesse habuerit, vti modo ante Agobardus fassus est; Augustam tamen his, quae lenitas Imperatoris ipsi concesserat, abviti non debuisse. Sed ad aliud exemplum ex historia petatum nos conuertemus.

CAP. XX

De Mathildi, Henrici Aucupis Germ. Regis vxore.

De Henrici Aucupis vxore quaedam verba erunt facienda. Mathildis, omnium scriptorum consensu ex familia Vuittekindi orta, ac Dieterici Comitis Ringelhemensis filia fuerat. Ob id cum in historia est clarissima, tum moribus commendata. Quin etiam ipse maritus, Henricus Auceps, de ea praedicasse memoratur, quod vxorem in societatem regni acceperit. Postmodum autem Schilterus locum nobis dedit indicem, in quo clavis verbis imperium Mathildis est expressum. Dictum enim in hoc loco est: *Conregnante sua Mathildi coniuge clara.* Sed non videmus quaedam vestigia in historia, ex quibus iudicari possit, eam potestatem a marito in sese translatam vltra limites extendisse. Quod multo magis omnia sub imperio Henrici feliciter gesta sunt, vsque dum post eius mortem, litigantes inter filios, nimium Mathildis etiam auctoritatis obtineret, qua praesertim Othoni grauis esset. Verum de his, quod nimium multa eorum temporum scriptores tradiderunt, iam nobis dicendum non est, sed quaedam de Adelheidi, Othonis I. vxore, referam.

In Instit.
Iur. Publ.
tit. XVI.
lib. I. §. III.
p. 179.

De Adelheidi Othonis I. Imperatoris uxore.

Haec Adelheidis erat filia Rudolphi II. Regis Burgundiae, atque Lotharii, Regis Italiae, vidua, vsque dum Otho I. eam uxorem duceret, de quibus nuptiis Hrosuitha, celeberrima monialis coenobii Gandershemensis, tali modo cecinit.

*Quae merito Regi statim placuit satis ipsi,
Eligiturque sui consors dignissima regni.*

Otho enim saepe Adelheidem consortem regni appellat, praesertim in Diplommatibus. Obseruamus quidem in Diplomate Patauinae ecclesiae concessio anno DCCCCLXIII, maritum eam non solum consortem imperii nominasse, sed etiam fateri, consultu coniugis fecisse. Ait enim, *dato consultu et interuentu dilectae coniugis nostrae, Adelheidae, et consortis imperii nostri.* Atque in alio diplomate de anno DCCCCLXXVI. *Interuentu, inquit, ac petitione Adelbegidae, nostrae coniugis, atque imperii nostri participis.* Atque in diplomate donationis ipsi Adelheidi factae de anno DCCCCLXVIII, expressis verbis ait: *dilectae coniugi nostrae Adelheidae, Imperatrici, Regnorumque nostrorum consorti.* Quae diplomata apud Zyllesium ^{a)} leguntur, atque Leibnizium. ^{b)} Vniuersa vero haec loca contulit vir celeberrimus, Ioh. Iac. Mascouius. ^{c)} Legimus etiam apud Ditmarum, ^{d)} Adelheidem regalibus ornamentis consecratam fuisse. Verum illa non solum viuente marito Othone I. incuranda republica multa potuit, sed etiam post mortem

Otholice.

Vid. Han.
Cap. III.
de Vita
Othonis I.
p. 101. et
102.
et Struuium
Syntagm.
imp. Germ.
Dissert. XII.
XX.

a) In defen-
sione Ab-
batiae S.
Maximini
P. III. n. II.
b) In scri-
ptor. Re-
rum Brun-
svicens.
c) In
d) In

Othonis, atque sub imperio Othonis II, filii sui, omnia gubernavit. Secundum Ditmarum^{e)} enim Otho II. etiam fatetur, Adelheidis consilio in foedere cum Venetis se egisse. *Otho secundus*, ait, *piae genetricis suae* (Adelheidis) *instinctu*, cuius gubernaculo vigeat, *Milileue adquisiuit*. Praeterea Otho Cluniacensis.^{f)} *Postquam Augustissimus Otho* (primus) *universae carnis ingressus est viam*, *Augusta* (Adelheidis) *cum filio Romani imperii feliciter diu gubernavit Monarchiam*. Claruit autem ex euentu, Adelheidem in iis, quae diximus, non omnino male Remp. gessisse, atque partem gloriae rerum per Othonem gestarum etiam in ipsam redundasse. Sed cum mei sit instituti, de plusculis imperatorum vxoribus quaedam proferre, vnde vtcunque intelligatur, vti se illae in imperio gesserint, nunc de Theophania, Othonis II. coniuge, quaedam erunt dicenda.

CAP. XXII

De Theophania Othonis II. coniuge.

Videmus Othonem II. de coniuge sua Theophania praedicare, eam in imperio sibi esse consortem, atque coimperatricem, vti ex multis diplomatum exemplis constat, praesertim vero apud Leibnizium, vbi haec inter alia leguntur verba: *Dilectissimae Coniugi nostrae Theophaniae, coimperatrici Augustae, nec non imperii regnique consorti*. Diploma etiam, in quo dotalitium Theophaniae constituitur, de anno DCCCCLXXVIII, quod legimus apud Leuckfeldum de antiquitatibus Poldensium, ex alio diploma-

e) In Pri-
cip. Iur.
Publ lib.
III. c. 4.
not. ad §.
p. 142.
d) Lib. II.
Ann. p. 33.
e) Lib. II.
annal. p. 3.
f) in Vita
Adelh. Cap.
III. pag.
264.

Rerum
Brunsvic.
tom. II.

arte II.
chronici
d ann.
ccccclxxii
.9.

4.X. p.866.

mate, a. 1555. Romae signato, sequentia verba refert: *Theophaniam, Iohannis Constantinopolitani Imperatoris neptem clarissimam, in maxima Romulea vrbe, sancto summoque ecclesiarum Principe B. Petro apostolo votis nostris fauente, dominique Iohannis, sanctissimi et vniuersalis Papae, Tertii decimi, benedictione prosequente, in copulam legitimam matrimonii, consortiumque imperii, despondere, ac fausto et felici auspicio, Christo propitiantem, coniugem decreui adsumere.* quo a Pontifice Romano quasi in consortium imperii Othoni fuit desponsa. Coronata etiam est nostra Augusta Romae a. c. 1555. a Papa Iohanne XIII, vti apud Albericum legimus: *Otho Imperator Romae, Othoni filio et coimperatoris suo Theophaniam, a Iohanne Papa coronatam, in legitimo matrimonio copulauit.* Sed tamen non videtur Otho in omnibus rebus cum Augusta conuenisse, sed potius consilium Theophaniae saepe reiecit. Hoc enim locus ex Auctore vitae Adalberti nobis satis dilucide monstrat. Ait enim, *Tandem Othonem pudet, quia mulierem (Theophaniam) audiuit.* Alias vero ex historiis constat, eam de administratione imperii valde fuisse sollicitam: de quibus autem omnibus hic non est dicendum, sed potius de Cunigunda Henrici Claudii vxore quaedam facienda sunt verba.

CAP. XXIII

De Cunigunda Henrici Claudii vxore.

Haec Cunigunda, Henrici Claudii vxor, ex familia Luxen-

Luxenburgica orta, omnia ferme in Imperio ges-
 sit. Itaque in omnibus prope diplomatis, tempori-
 bus Henrici, videmus mentionem Cunigundae factam.
 Scimus enim, Henricum fuisse principem, qui de
 administrando imperio non nimis fuerit sollicitus, sed
 multa vxoribus atque sacerdotibus indulserit. Vui-
 po enim in vita Conradi Salici docet, Cunigundam
 omnia in imperio fecisse: *Imperatrix Kunigunda*,
 inquit, *quanquam maritali vigore destituta, tamen*
consilio fratrum suorum, Theodorici, Metensis Episco-
pi, et Hezelonis ducis Bauariae pro viribus rei pu-
blicae succurrebat. Plura adhuc exempla adducere
 possem, ni crederem, omnibus satis, quid sentiendum sit,
 eo posse constare, quia de hac re multa edita sunt scri-
 pta. Itaque de Gisela, Conradi Salici vxore, quae-
 dam, quae ad scopum meum tendunt, referam.

CAP. XXIIII

De Gisela Conradi Salici.

Haec Gisela erat, quod originem eius attinet, Hen-
 rici, ducis Burgundiae, atque Reibergae, Rudolphi
 Ignaui sororis, filia, eratque regnandi cupidissima, vti
 ex multis locis vitae Conradi atque Gisela apparet,
 praesertim vero ex concessione Episcopatus Mogun-
 tinensis, aliorumque summorum sacerdotiorum, quae
 nemini conferebat nisi proximis cognatis suis. Bardo
 enim Episcopatum Moguntinensem a Gisela accipie-
 bat, quod sanguine cum ea erat coniunctus, de cuius in-
 vestitura legendus est est Hahnus. ^{a)} Multa coenobia
 fundauit, inter quae praesertim clarent monasterium

Andr. du
 Chesne
 Hist. gen.
 de la Mai-
 son de Lu-
 xenburg.
 adde Stru-
 vium in
 Dissert.
 XIII. §.
 XXIX. Cor-
 poris Hist.
 Germ. Gla-
 dou. in Vit.
 Henrici II

Ad ann.
 cccccxiii
 p. 423.

Vid. Schil-
 terum de I.
 E. G. p. 41.
 seq. adde
 Gladou. in
 hist. Con-
 radi II.
 p. 287.

Vide Au-
 ctorem Vi-
 tae Bardo-
 nis §. VII.
 pag. 9. et
 XIII. et XV
 pag. 13.
 a) In Vita
 Conr-

§. X. not. 9.
pag. 150.

Vide Vuip-
ponem in
Vita Con-
radi Salici
p. 427.
Auctor.

Chron.
Quedlin-
burg. C. I.
Vid. Nicol.
Schalen-
um Part. I.
Annal. Pa-
derb.

a) In Vita
Conradi II.
§. X. n. 9.
p. 250.

Limburgense et S. Galli. Itaque ferme omnia iura, quae Imperatori competunt, vsurpauit. Quid enim magis ad auctoritatem Imperatorum tunc temporis pertinebat, quam collatio dignitatum sacerdotalium? hoc tamen non obstante ex supra adductis exemplis vidimus, Gisela haec omnia vsurpasse. De coronatione nostrae Augustae, quaedam inter eruditos orta sunt dissidia. Itaque varias in scriptoribus de hac re inuenimus relationes. Sunt enim quidam, qui referunt, eam in ecclesia Coloniensi fuisse coronatam, alii Moguntiae; adhuc alii Aquisgrani. Sed has duas vltimas opiniones putat Hahnus^{a)} esse reiiciendas, nisi in lato sensu ecclesia Coloniensis sumeretur, nempe in dioecesi. Sed, cum hoc non ad scopum meum tendat, aliorum disquisitioni hanc controuersiam submittam, atque de Agnete, Henrici III. vxore, quaedam cum studioso lectore communicabo.

CAP. XXV

De Agnete Henrici III. vxore Henrici III. matre.

Gladov. in
Vita Henr.
III.

adde Hah-
nium in Vi-
ta eiusdem.
Cap. I.
Ad Ann.
1033 III.
p. 324.

Lib. III.
gest. Me-
diol. Cap.
III. p. 736.

Haec Agnes erat Vuilhelmi, ducis Aquitaniae, filia, quae anno cio xxxxi. Moguntiae coronata est. Legimus enim apud Hermannum Contractum, quod Henricus III. curauerit eam Moguntiae vngi. *Henricus III, ait, Agnetem accipiens, et Moguntiae Reginam vngi faciens, nuptias celebravit.* Viuente Imperatore Henrico III. non inuenimus vestigia, e quibus appareat, Agnetem in curanda re publica fuisse occupatam. Mortuo vero Imperatore tutelam Henrici III. suscepit, vti Arnulphus Mediolanensis scribit.

Ait

Ait enim, *Henricus III. migravit a seculo, relinquens sui nominis puerum, Augustae Agnetis materno gremio confouendum.* Et Albertus Stadenſis: *Post Hen-* Ad Ann.
cio lvi.
pag. 235.
rici III. obitum, quia filius eius Henricus adhuc pue-
rulus fuit, domina Agnes Imperatrix, mater pueri,
regnum sub cura aliquandiu tenuit. Lambertus vero Ad Ann.
cio lxxii.
pag. 725.
Aschaffenburgensis memorat, Augustam omnia in im-
perio temporibus illis, cum filius eſſet impubes, egis-
ſe, et quidem ſine vſlo adhibito conſilio aliorum.
Ait enim, Imperatrix nutriens filium ſuum regni
negotia per ſe ipſam curabat. Atque Continuator In Corp.
hiſt. Germ.
Diſſ. XIII.
de Henrico
III.
Hermanni Contracti ad annum cio lvi, quem locum
nobis exhibet Struuius, eadem refert. Poſtquam
Henricus Imperator, inquit, ab hoc ſeculo felici morte
migravit, filius eius Henricus III. infeliciter in hac
ſeculi relictus vita, regnum patris electione communi
ſuſcepit. Quod cum adhuc decenter, utpote puerulus
quinquennis, gubernare non potuit, ipſum cum regni
cauſſa curandum, cunctorum iuſſu principum, mater
ipſius Agnes, venerabilis Imperatrix, accepit. Ne-
que negandum eſt, Agnetem fatiſ bene imperium ad-
miniſtraſſe, praefertim, cum eo difficiliſ eſſet cura rei
publicae, quo grauiſ diſſenſus Hannoniſ Epicoſi
Coloniſenſiſ et Othoniſ. Hi enim cum tutela Au-
guſtae haud erant conſentienteſ; ſed ſemper ſtude-
bant diſſidia in imperio mouere, quae tamen Impe-
ratrix omnia ſciuit ſupprimere, antequam in incen-
dium erumperent. Lambertus enim Aschaffenburg- Ad Ann.
cio lvi.
genſiſ de ea praedicat, quod magna cum arte peri-
clitan-

clitantem reipublicae statum conseruauerit. *Quae tanta arte, inquit, periclitantem rei publicae statum tutabatur, ut nihil in ea tumultus, nihil simultatis, tantae rei nouitas generaret.* Qua ratione autem iure tutelae, atque simul regni administratione, priuata sit, nemini erit incognitum. Sed quia haec non pertinent ad hoc meum argumentum, in quo tantummodo iura Augustarum in administratione imperii inquisui, pauca adhuc quaedam de Rixa aut Richenza Lotharii Saxonis vxore, et Elisabetha Alberti Austriaci coniuge, memorabo.

CAP. XXVI

De Rixa Lotharii Saxonis.

Rixa, quod eius originem attinet, erat filia Henrici Craffi, et Gertrudis, in imperio multum secundum mores Antecessorum valebat, praesertim sacerdotibus atque ecclesiis maxima patrocinata est. Inveni Epistolam in Baronio Anacleti ad Richenzam, in qua hisce utitur verbis: *Auditum habemus, charissima in domino filia, quod vere Christiana sanctitate refulgeas, quod ecclesias diligas, quod seruos Dei piis ubique solatiis foveas, nec minoribus es profecto praeconiis attollenda, quod totius regni regimen censura iustitiae de tua potissimam dicitur moderatione pendere.* Ex qua epistola satis constat, quam potestatem Rixa in imperio habuerit. Anacletus enim ea Augustae tribuit, quae alias Imperatori tribuisset, nisi sciuiisset, eam sub nomine Augusti omnia in imperio instituere.

Annal. ad
an. c. 1033.
XXII.
102.
de Hani-
in Vita
Lotharii II.
Cap. III.
ag. 194.

CAP. XXVII

De Elisabetha Alberti Austriaci uxore.

Elisabetha Alberti Austriaci vxor, filia Mainhardi, Comitis Carinthiae, coronata est Noribergae, et nonnullam in imperio auctoritatem obtinuisse videtur. Verum in eius rebus quod tamen magnopere notanda et a iam memoratis diuersa non occurrunt, hic subsistam, et quae restant aliorum obseruationi relinquam. Videor enim mihi vtcunque instituto meo satisfecisse, quod exempla Augustarum ex recentioribus temporibus adduxerim, quae imperium vna cum Imperatoribus maritis administrarunt, quanquam non ignoro, multa adhuc recenseri potuisse, si tamen nihil magnopere a me est praetermissum, quod ad scopum tendat. Ex his paucis enim dictis liquebit, Augustas apud Germanos maiora in re publica iura habuisse, quam pro titulis, cum contra Augustae Romanorum in priscis temporibus tantis titulis honoratae sint, vt quilibet credere posset, eas summam in imperio habuisse potestatem, nisi ex historiis alia omnia sciremus.

Gladov. d
Vita Alber
ti.

DISQVISITIO QVARTA

RITVVM PATRIORVM

DE MORIBVS GERMANORVM IN ORNANDIS
IMPERATORVM AC REGVM SVORVM VXORIBVS

CAP. XXVIII

De Coronatione Germanica

Post historicam igitur de Augustarum inter Germanos auctoritate commemorationem, quos illis honores in eorum temporum monumentis tributos legamus, videndum est. In his facile principem

cipem obtinet locum coronatio, de qua paucis pro instituto dicemus. Eam autem peragendam esse

Lib. II. Cap.
XIII. n. 18.
a) de Augu-
sta Cap. II.
b) Cap.
XXVI. § 4.
et seq.

Aquisgrani monent Limnaeus atque Ahasuerus Fritschius, ^{a)} praesertim autem Aurea Bulla, ^{b)} qua his expressis verbis sancitum est: *Portabuntur etiam immediate ante Archiepiscopum Treuerensem, suo loco transeuntem, primo Aquisgranensis, secundo Mediolanensis corona, et hoc ante Imperatorem duntaxat, qui iam est imperialibus infulis decoratus: quas gestabunt aliqui principes inferiores, ad hoc per Imperatorem iuxta placitum deputandi. Imperatrix etiam vel Regina, suis augustalibus amicta insigniis, post regem vel Imperatorem, et etiam post Regem Bohemiae, qui Imperatorem immediate subsequitur, competentis spatii intervallo, suis associata proceribus, suisque comitata virginibus, ad locum sessionis procedat.* Atque Goldastus vetustam Ano-

In Constit.
Imper. tom.
III. p. 49.

nymi annotationem edidit, in qua item pluribus monetur, coronationem Aquisgrani fieri necesse esse. siquidem de coronatione ibi sermo est, quam non ignoramus eandem atque eodem pene modo Imperatrici, quo ipsi Regi siue Imperatori contingit, tribui solere. Comparebit, inquit, *Rex Romanorum noviter electus in ecclesia Aquensi*: atque alio loco, cum de ritibus tempore coronationis Augustae adhibitis loquatur, *His itaque peractis, inquit, si rex habuerit reginam, quae affuerit, iungatur regina ante altare coram domino Archiepiscopo Coloniensi, qui super eam pro-*

tom. III.
p. 405.

stratam dicat benedictionem; OMNIPOTENS SEM-

PITER-

PITERNE DEVS, FONS ET ORIGO TOTIVS BONI-
TATIS, QVI FEMINEI SEXVS FRAGILITATEM etc.
*et tunc proiciat se Regina, per modum crucis, in
longum, ante dominum Coloniensem, qui iterum dicat
super eam benedictionem: DEVS, QVI SOLVS HA-
BES IN MORTALITATEM etc. hinc detegatur pe-
ctus Reginae per suas pedissequas, et Archiepiscopus
Coloniensis circa praecordia pectoris Reginae de oleo
sacro unget eam, dicens: SPIRITVS SANCTI GRA-
TIA, HVMILITATIS NOSTRAE OFFICIO, IN TE CO-
PIOSE DESCENDAT etc. Hinc Coloniensis, Mo-
guntinensis, et Treuirensis, Archiepiscopi, pariter
supraponant coronam ad caput Reginae, dicentes:
OFFICIO INDIGNITATIS NOSTRAE IN REGINAM
BENEDICTAM PONIMVS CORONAM REGALIS
EXCELLENTIAE. His dictis, Capellani Reginae ac-
cedant, et detergant loca cum oleo deuncta, cum lana
munda et alba. Et postea pedissequae Reginae
ipsam reinduant. Quo facto ducatur iuxta Regem,
et sedeat in latere sinistro Regis, et prius Clero can-
tante: TE DEVM LAVDAMVS. Plura adhuc edi-
derunt Pfeffingerus ^{a)} atque Carpzovius. ^{b)} Sed
haec omnia loca adducere non necesse puto, quia
nemini sunt incognita. Scimus autem vsque ad
tempora Mathiae per cc. annos coronationis Au-
gustarum ritum fuisse intermissum. Goldastus enim
ita de hac re sentit: So ist doch abermahls unläug-
bar, daß im Reich Deutscher Nation keine Römische
Kaiserin oder Königin fast bey 200. Jahren her ist
offent-*

a) In Vitr
rio illustr
tit. XIX.

p. 836.

b) In Leg
Reg. Ger

l. c. §. XI

et seq. 1

836.

Praefat.

Part. II.

der Reic

Sagun.

gen.

öffentlich gekrönt, gesalbet, consecrirt, und solenniter inthronisirt worden. Hat denn Ew. Kayserl. Majestät durch dero hohen Verstand so viel können zu Wege bringen und in das Werk setzen, daß die ungeübte und abgegangene Krönung, wie sie von ieder man damahls im Reich dafür ward gehalten, wiederum an Ew. Kayserl. Majestät in Person ist angefangen und aufkommen &c. Conuenit etiam cum hoc

ex Goldasto adducto loco Dominus a Ludewig, in Commentario ad Auream Bullam, quod Imperator Mathias Augustarum coronationem denuo instituerit, sed adhuc ad antiquiora tempora reiicit eius intermissionem. Schilterus etiam in Institutionibus Imperial. Goldasti sententiam amplexus est. Ritus atque ceremoniae, quibus vtuntur in coronatione Augustae, variae sunt, quae autem omnes in coronatione Mariae Hispanicae, Romanorum Reginae et Mathiae vxoris, obueniunt, et recensentur omnes ab Ahasuero Fritschio de Augusta, atque ab aliis plerisque I. P. scriptoribus, quare hoc loco repetendae non erunt. Hoc tamen non est negandum, quod ex coronatione Augustae enascatur aliqua praerogatiua, quanquam hoc ab Ahasuero Fritschio, supra allegato loco, atque Domino a Ludewig, negetur. Cur enim Imperator Mathias Imperatricum coronationem instituisset, atque renouasset, ni putasset, quod ex hac ceremonia in illas aliquis splendor atque auctoritas posset derivari. Constat enim omnes ferme ritus, qui in coronatione

Tit. XXVI.
§. 5. n. h.
640.

ib. I. Tit.
VI. §. III.
ag. 177
78.

ap. III.

Com-
mentario
A. B.
64.

natione Imperatoris adhibiti antiquitus fuerunt, etiam in Augustarum consecratione non intermissos esse, et sine dubio in hunc finem, vt apud illos priscos atque vxorios Imperatores significare debuerint, Augustam vt thalami regii, ita quodammodo potestatis participem esse debere. Sed quia non ad institutum meum pertinet, haec vltcrius exponere, ad nouam quandam tractationem me conuertam.

CAP. XXVIII

De Titulis Augustarum inter Germanos.

Imperatricibus mediæ æui egregii tituli concessi sunt, qui neutiquam differunt ab Imperatorum honoribus. Constat enim ex antiquis tabulis, eas sese appellasse, semper Augustas: praescripsisse nomini consuetam summae potestatis vocem, Dei gratia, pluresque adhuc titulos, qui alias Imperatoribus conueniunt, vsurpasse. Quaedam tantummodo exempla erunt adducenda. Elisabetha titulo vtitur: *Diuina fauente clementia Romanorum Imperatrix, semper Augusta, et Boëmiæ Regina.* Haec vero Elisabetha erat vxor Alberti Austriaci. De Eleonora vero, Friderici III. vxore, scimus, eam ita ad status Imperii rescripsisse: *Leonora, von Gottes Gnaden Römische Kayserin, zu allen Zeiten Mebrerin des Reichs, Herzogin zu Oesterreich und zu Steyer etc.* et deinde, *Geben zu Neustadt am Sonntag vor Elisabeth, Anno Domini 1455, Unser Keyserthumbs in virden Jahren.* Atque de Blanca Maria, Maximiliani I. Coniuge, constat, eam semper titulum, *Blanca Maria Dei gratia Romanorum Regina*

gina, semper Augusta, vsurpasse. Plura adhuc exempla de egregiis titulis Augustarum medii aevi adducere possem, nisi putarem, iam hisce allegatis instituto meo me satisfecisse. Hos vero titulos exhibet Mutius in Iure Archiui et Cancellariae, quod Vuenckerus, in Collecta Archiui et Cancellariae iurium, retulit.

CAP. XXX

Consilii publici pars Imperatorum vxoribus tributa, diplomatum indicio.

Constat ex adductis ritibus, qui in coronatione Augustarum medii aevi obueniunt, et congruunt ferme cum his, qui Imperatoribus ipsis tributi sunt, magnum honorem Germanorum Reginis habitum semper fuisse. Oritur nunc ideo quaestio, an etiam aliquid publici consilii in imperio tunc temporis illis fuerit concessum. Apparet autem ex supra adductis locis, cum de imperatricibus medii aevi quaedam fecimus verba, illas magnam partem consiliorum in imperio sibi sumsisse, atque maritos Imperatores eam in rem consensisse, neque procures regni Germanici, quantum quidem e monumentis tabulisque publicis intelligi potest, vnquam contradixisse, iamque tunc temporis earum archiofficia, de quibus infra erit dicendum, fuisse constituta, ipsasque codicillis regalibus subscripsisse: quod e monumentis probari potest. Mabillonius exemplo Lotharii Regis id demonstrat. *Primum enim, inquit, est priuilegium Lotharii Regis, anno secundo regni eius, id est, anno DCCCCLV.*

datum, cui subscribit Lotharius solito more cum monogrammate, et sigillo membranae affixo: ac post eum Emma Regina, et filius eorum Ludouicus, hoc modo:

SIGNVM EMMAE REGINAE, SIGNVM LVDOVICI REGIS, FILII EORVM. Atque alio loco monet Mabillonius, interdum tunc temporis Augustas interfuisse publicis comitiis siue placitis, atque exemplo Iudithae id demonstrat. Plura adhuc loca adducit, e quibus paret, Augustas et Reginas subscripsisse Regiis codicillis, praesertim vero de Balthechilde Chlothacharii matre, quae regio codicillo in minorennitate Regis confecto subscripsit, item Chrodechildis Regis Chlodouei priuilegio cuius epilogum iam laudatus Mabillonius exhibet, his verbis: *Et ut haec auctoritas firmior habeatur, et in omnibus conseruetur: nos, et praecelsa genetrix nostra, Chrodechildis Regina, manus nostrae signaculis subter eam decreuimus confirmare.* SIGNVM GLORIOSI CHLODOVEI REGIS.

SIGNVM PRAECELSAE GENITRICIS NOSTRAE CHRODECHILDIS REGINAE. Videmus etiam ex egregio illo adducto scriptore, Reginas olim habuisse, sicuti Reges, suos Referendarios, quod etiam documento esse potest, quantam auctoritatem Reginae medii aevi habuerint. *Habebant, inquit, et Reginae Referendarios suos. Ursicinus quippe Referendarius Vltrogothae Reginae et Bobolenus Fredegundis laudantur apud eundem Gregorium. Referendarii autem nunc appellantur, qui res ad summum Cancellarium referunt.*

p. 384.

Mabillon
de Re D
plom. p.
384.
p. 508. liDe Re D
plom. p.
B.

De Archiofficiis Augustarum

Nunc vero aliquid de Archiofficiis Augustae dicendum erit. Haec consistunt praesertim primo in Archicancellariatu. Quod originem huius muneris attinet, certa de eius origine stabiliri suis argumentis non potest: sed non aliis rebus, nisi opinionibus atque coniectura doctorum, de hac re tradita nituntur. Sunt enim quidam, qui putant, ab Imperatoribus hanc Dignitatem ideo esse constitutam, ut se absentibus Augustae quendam haberent, qui praeter regni vicarios curam earum in se susceperet; eisque consilio assisteret. Quae tamen opinio, quanquam non in totum reiicienda, vera non videtur: sed magis credibile est, hanc dignitatem inventam esse ad splendorem Augustarum atque ad imitationem Archicancellariatus Imperatoris. Sed missa haec facimus, atque ad ipsum officium nos conuertimus. Abbas Fuldensis itaque est, qui honore eius muneris gaudet, et quidem iam a temporibus Othonum, quanquam alii putant, praesertim Brouerus in Antiquitatibus Fuldensibus, Lotharii II. temporibus primo hanc dignitatem ortam fuisse. Ait enim: *Hunc cum praerogativa sedis, Berthoum Abbatem, Lothario Imperatore, ceu a maioribus olim acceptum, vindicasse lego.* Sed primam cum multis doctissimis viris amplector sententiam, quia ipse locus Broueri mihi videtur indicare velle, iam ex antiquioribus temporibus hanc dignitatem esse deducendam.

id. Malin-
ot de Ar-
icancel-
rio Cap.
t.
mpl. Ma-
ou. in
iff. de O-
gine Offi-
orum au-
orum.
nnal. Ful-
enf. lib. I.
16.

cendam. Videmus enim iam viuentibus Henrico III. et Henrico III, anno CIO LXIII, vti Lambertus Schaffnaburgensis et Vuilhelmus Malmesburiensis retulerunt, prae Archiepiscopis Abbatem Fuldensem locum in Comitibus atque publicis conuentibus habuisse. Ait Lambertus: *Consuetudo erat in regno, per multos retro maiores obseruata, vt semper in conuentu Episcoporum Abbas Fuldensis Archiepiscopo Moguntino assideret. Sed Episcopus caussabatur, neminem sibi intra dioecesin suam post Archiepiscopum debere praeferrī, animatus ad hoc et opum gloria, qua antecessores suos longe supergrediebatur, et temporis opportunitate, quia, Rege adhuc in puerilibus annis constituto, singuli, quod sibi animus suggessisset, facere impune poterant. Quod illi minime concessissent, nisi iam tunc temporis dignitate Archicancellarii Augustae claruisset, sed quomodo tempora Henrici III. et III. a temporibus Lotharii II. differant, neminem fugit, locusque Lamberti Schaffenburgensis hoc indicat, tanquam priuilegium iam a maioribus acceptum, et quidem ab antiquis temporibus obseruatum. Itaque non possum apud me rationem inuenire, quomodo ad tempora Lotharii II. origo huius summae dignitatis possit referri, sed magis puto ex adductis hisce rationibus, extra dubium esse positum, Archicancellariatum non Lotharii temporibus, sed Otho- num, exortum fuisse. Quanquam ferunt, non quidem sub titulo Archicancellarii, sed Archicapellani Augustae, quae dignitas secundum Mallinkrot.*

vid. Vuilhelmi de Schildeck Diff. de Archicancellariatu et Primatu S. R. I. Principis Fuldensis.

a) ad ann. CIO LXIII.

De Archicancellariatu Abb. Fuld. p. 10

ab initio vna eademque fuit, vsque dum, sequentibus temporibus, earum altera Abbati S. Maximini apud Treuiros concessa, atque a persona Abbatis Fuldenfis alienata est. Verum earum controuerfiarum inquisitio institutum meum longe excedit, et ideo de honoribus atque praerogatiuis officialium nunc aliquid erit adducendum. Inter insignes honores vero Abbatis Fuldenfis praecipue est numerandus locus, qui in actu Coronationis Augustae ipsi conceditur. Constat enim, eum nemini, praeterquam Archiepiscopo Moguntino, cedere: etiam, cum ab aliis quibusdam Archiepiscopis controuerfia de proedria ipsi moueretur, ab Imperatoribus in hoc suo iure defensus est. Duo praeclarissima exempla exhibet nobis Brouerus, temporibus Lotharii II, anno MCXXXII, et Friderici Barbarossae, anno CIOCLII, in quibus Abbas Fuldenfis sua antiqua iura rite conseruauit. Iam sub Lotharii II. imperio Romae, inter Archiepiscopum Magdeburgensem, et Abbatem Fuldensensem, dissidia orta sunt, quae vero in fauorem Abbatis Fuldenfis composita esse videmus. Refert enim id ex antiquo atque domestico scriptore. *Ipsa eodem, ait, die consecrationis Imperatoris et Imperatricis, domino Apostolico et ipsis confidentibus, orta est dissensio inter ministros ipsius Abbatis, et Archiepiscopi Magdeburgensis, de primatu sedendi. Cumque pro hac re vicissim, prope usque ad effusionem sanguinis, alter carentur, superueniente Abbate, et iusta defensione pro huiusmodi rationem reddente, fauente sibi Impera-*

peratore, ut ab initio Fuldensis ecclesiae omnibus antecessoribus suis concessum erat, primatum sedendi inuito Archiepiscopo obtinuit. Alterum exemplum contigit temporibus Friderici Barbarossae, et extat memoratum apud Brouuerum ^{a)} et Arnoldum Lubecensem. ^{b)} *Diu est*, ait Abbas ad Imperatorem, *quod dominus Coloniensis, qui assidet, Fuldensem ecclesiam siue coenobium, quod gratia Dei et vestra munificentia regimus, quo dam suo iure priuat. Fuldensis ecclesia hanc habet praerogatiuam, ab antiquis Imperatoribus traditam, ut, quotiescunque Moguntiae generalis curia celebratur, dominus Archiepiscopus huius sedis a dextris sit Imperatoris, Abbas Fuldensis sinistram eius teneat, et quia diu dominus Coloniensis nos in hac parte supplantat, rogamus, ut vestro interuentu hodie locum nobis debitum non usurpet.* Temporibus Caroli III Imperatoris tandem factum est, ut is Abbatem Fuldensem in hac dignitate confirmaret. Eam confirmationem Henr. Vualtherus Vuilh. de Schildeck recenset, qua etiam ipsi titulus Archicancellarii concessus est, quod videmus ex diplomate a Brouuero nobis exhibito, in quo Carolus III. hisce utitur verbis, *Serenissimae Annae, Romanorum Imperatricis semper Augustae, et Bohemiae Reginae, Consortis nostrae charissimae, Archicancellarium.* et alio loco ad eum rescribit, *Dem Erwirdigen, Heinrich, Apte zu Fulde, - - - vnser lieben Gemabel Erz-Canzler im gantzen Ernste beuohlen haben, daz er uns und dem beiligen Reich zu sulchen Sachen beholffen sey, als er*

a) Brouue
Antiquita
Fuld. ann

84.
b) Lib. II
hist. Slaue
rum Cap
VIII.

In Diff. de
Archicanc
et Prim.
R. I. Prin
Abb. Ful
p. 34. al
p. 35. seq

vid. Diff
iam all.
p. 59. al
p. 61.

m VII.
ft. Im-
pag.
123.

uns und dem heiligen Reich des pflichtig ist etc. Quem Carolum III. successores in imperio secuti sunt, vti ex diplomatibus Sigismundi de anno cccccxvii, et Rudolphi II, de anno cio iocxi, constat: praesertim vero in loco, quem Vuagenseilius exhibet de Eleonora Friderici III. vxore, cui Abbas Fuldensis, tanquam Augustae Cancellarius, subscripsit. Plura autem loca adducere non necesse puto. Partes muneris Archicancellarii a Carolo III, in Constitut. de Officiis Archicancellarii Imperatricis, apud Melch. Goldastum, sanciantur. Multius etiam de Iure Cancellarii et Arch., quod Vuenckerus in Collecta retulit, ex Goldasti iam adducto loco, sequentia memoravit. *Decernimus, et hoc Imperiali sancimus edicto, quod tu, et omnes tui successores, Abbates Fuldenses, dum et quoties Imperatricem, siue Reginam Romanam, coronari, aut in veste Imperiali seu regia sedere, vel stare contigerit, tu et dicti successores tui, coronam suam, quoties more vel ordine poscente a capite ipsius deponi debuerit, et deponendi eandem, et tenendi, et etiam reponendi, quoties necesse fuerit, fungi debeatis officio, ut ex hoc dictum Cancellariatus officium, nec non insignis Fuldensis ecclesia, tanquam nobile membrum Imperii, propensius honoretur.* Consistunt ergo Fuldensis honores in eo praesertim tempore coronationis Augustae, atque quando regali veste illa est amicta, ut coronam, quoties mos vel ordo poscat, a capite istius deponat, atque teneat, et reponat, et ita actui coronationis assistat: item ut praecipuis diebus festis ad dextram

dextram Imperatoris confideat. Plurimi Scriptores de hoc argumento ediderunt volumina, aut ad minimum fecere mentionem officiorum Archicancellarii: sed quosdam tantummodo adducam: Limnaeum, ^{a)} Carpzouium, ^{b)} Iohann. Volck. Bechmanum, ^{c)} Brovuerum, ^{d)} Vualdschmidium, ^{e)} Sturmium, ^{f)} Ahasuerum Fritschium, ^{g)} Vuagenfeilium, ^{h)} Bernhard. Mulzium, ⁱ⁾ Mallinkrotium, ^{k)} Pfeffingerum, ^{l)} Titium, ^{m)} Schilterum, ⁿ⁾ Mascouium ^{o)} aliosque multos adducere possem, ni crederem, instituto meo iam hisce allegatis me satisfecisse. Sed adhuc quaedam verba de reliquis archiofficiis Augustae erunt facienda. Consistunt vero haec praesertim in munere Archimareschalli, et Archicapellani. Quod Archimareschallum attinet, vix quidam Auctorum ^{p)} mentionem eius aliam faciunt, nisi quod referant, Abbatem Murbacensem hoc honore gaudere, cuius Abbatia in Alsatia sita est. Archicapellani autem munus, quod tertium Archiofficiorum Augustae est, olim, vti iam supra demonstravi, cum Archicancellariatu fuit coniunctum, usque dum haec dignitas Abbati Sancti Maximini apud Treuiros collata est. Ille secundum Limnaeum ^{q)} atque Carpzouium ^{r)} a Ferdinando II, an. cio 10cxxxvi, in hac dignitate confirmatus est. Legimus tamen in Annalibus Hildeshemensibus, ^{s)} iam temporibus Giselaë, vxoris Conradi Salici, muneris Archicapellani mentionem factam fuisse. Ait enim Auctor Annalium, *Vuerinberus Argentinae Praesul e mundo migravit, postquam Vuilhelmus, Reginae nempe Giselaë Archi-*

a) Lib. II
Cap. XIII

n. 15.

b) In Com
ment. ad

Leg. Reg.

Germ. Cap

XI. Sect. XI

p. 312.

c) In Exo-

terica Ex-

erc. VI.

th. VI.

d) In An-

tiqu. Ful-

dens. Cap.

XVI. L. I.

e) De Augu-

stae Impe-

ratricis Ar-

chicancel-

lario.

f) In Diff.

Cap. V.

g) de Augu-

sta Cap. V.

h) In Diff.

de summis

Officialibu

Imperii.

i) In re-

praes. ma-

iest. Imper

k) de Archi

cancella-

riatu Abb

Fuld.

l) In Vitria

rio illustr

Lib. I. tit.

XV. §. 16.

m) In spe

cim. 1937

capellanus subintravit. quem locum nobis exhibet Hahnus.^{c)} Sed quod hodie de hoc officio vix aliquid occurrat, meique etiam non sit instituti, de his rebus omnia, quae edita sunt, conferre: missa haec faciam, atque ad hodiernos Augustarum honores percensendos me conuertam.

V. C. VII. 9. In Instit. P. L. I. tit. II. §. 3. 176. In Dis. et. de O. gg. Archi. fic. auli. rum in S. Rom. I. §. 59. p) Vid. Pfeffinger. in Vitriario illustr. tit. X. XI. de Subditis Imperii p. 836. d. Bucelini Germaniam Sacram Parte II. p. 63. q) Lib. II. Cap. XIII. n. 24. Cap. XI. Sect. XI. pag. 1. r) In Comment. ad Leg. Reg. Germ. Vide Zyllesium in defensione Monast. S. Maximini Parte III. 86. s) Ad Ann. cixxxviii. p. 725. t) In historia, in nota ad §. XI. p. 259.

DISQVISITIO QVINTA
RERVM PRAESENTIVM AC IVRIS PVBLICI
DE DIGNITATE AVCTORITATE AC IVRE
AVGVSTARVM HODIEQVE RELIQVIS

CAP. XXXII

De hodiernis Augustarum honoribus in uniuersum.

Posteaquam supra monstrauius, qualis dignitas Imperatricum Germanicarum medio aevo fuerit, et qui honores illis, partim consuetudine ac moribus Germanorum, partim etiam publicis functionibus, delati sint, in procliui est dicere, quaecunque data illis olim sunt, neque noua lege deinde adempta, ea omnia ad nostrorum temporum Augustas etiamnum pertinere videri. Eo enim pacto breuibus defungi his quaestionibus enodandis possumus, neque, si contra morem affectatam interdum in summa re publica auctoritatem, ab his, quae rite atque ordine possessa fuisse scriptorum monumenta produ-

dunt,

dunt, secernamus, per singula ire capita, vt pragmat-
 corum turba solet, ex vsu est. At illi friuole multa
 quaerunt lege nulla praeunte: veluti, si legibus soluta
 sit Augusta, si vltimae voluntatis solemnitatibus? si li-
 beros habeat in potestate? si maiestatis particeps sit?
 et si crimine perduellionis, qui in Augustam irreligiosus
 fuerit, teneatur? reliqua ad eum modum. Quas res neque
 vocari in quaestionem atque in controuersiam oport-
 tebat, neque, vtram in partem illorum opinionibus
 talia deciderentur, quidquam intererat. Interea, ne
 plane nihil ad hoc argumentum videamur attulisse,
 nonnulla e certioribus Augustarum ornamentis,
 quam poterit fieri breuissime religiosissimeque per-
 censebimus. Tralatitium est, quod de earum pom-
 pa in Aureae Bullae, vt vocant, sanctionibus contine-
 tur: hic tamen non omnino praetereundum. Con-
 stitutum id ibi est his verbis. *Imperatrix vel Regi-
 na Romanorum, suis Augustalibus amicta, post Re-
 gem vel Imperatorem, et etiam Regem Bohemiae, qui
 Imperatorem immediate subsequitur, competentis
 spatii intervallo, suis associata proceribus, suisque co-
 mitata virginibus ad locum sessionis procedat.* Quod
 mouit Gallicum Auctorem eius sanctionis in epito- Part. II. p.
 men redactae, *de l'Abregé de la Bulle dorée*, vt tantum
 honoris haberi Bohemiae regi miraretur. Eius ver-
 ba, si qui desiderent, vt scripta extant, ponimus. *Les
 princes Electeurs ne cedent pas au Roys estrangers,
 aux assemblées, qui se font dans le cours solennelles
 des Empereurs, ny autre part. Nommément le Roy
 de*

de Bobemes, qui ne cede pas meme a l'Imperatrice, si ce n'est en la hauteur de la table, élevée de trois degrés plus que celles des Electeurs, quand l'Empereur fait des banquets solennels. Praeterea sedem Augusta in sessionibus, secundum Auream Bullam, ad latus Imperatoris occupat. Verba sanctionis haec sunt. *Sedes vero et mensa Imperatricis siue Reginae parabitur a latere in aula: ita, quod ipsa mensa tribus pedibus imperiali siue regali mensa sit bassior, et totidem pedibus eminentior supra sedes principum electorum.* Qui principes suas inter se, in una eademque altitudine, sedes habebunt et mensas. Constat tamen exemplo Imperatoris Mathiae, a verbis Aureae Bullae fuisse interdum recessum, quod item Fritschius monet, quia ille quidem vnam mensam cum Augusta habuit, secundum Sprengerum. Cum itaque de sede, quam Augustae in comitiis occupant, locuti simus: de aliis illarum honoribus pauca dicenda erunt. Pertinet ad hos inprimis coronatio, quae a Mathia, vti supra dictum fuit, restituta est, et quae ab iisdem temporibus, vsque ad nostra, celebratur. Sed non necesse duco, omnes ritus atque ceremonias, quae in coronatione obveniunt, hic referre, cum hae nemini alias sint incognitae, et in omnibus scriptoribus Iuris Publici percenseantur. Posthaec in honoribus Augustarum etiam locum obtinent, archiofficia, de quibus supra satis egimus copiose. Quod si reliqua pragmaticorum dape, qui hac in re liberalem scilicet sumtum faciunt, satiare te cupias; adi Limnaeum, Ahasue-

rum

rum Fritschium, alios, multa id genus enumerantes.

CAP. XXXIII

De Iure primariarum precum.

Ex illis singularem fortassis prae reliquis obseruationem merebitur Ius primariarum precum, quod alias ad reseruata Imperialia pertinet. At videtur illud etiam imperatricibus fuisse concessum, praesertim exemplo Eleonorae, Alberti Austriaci vxoris, cuius concessionis formulam legimus apud Fritschium. pag. 58. Eam in fine huius capitis, ob eius rei raritatem, inserere non dubitavi. Ceterum, an hoc ius primariarum precum adhuc nostris temporibus Imperatricibus concedatur, cum Fritschio malumus ἐπέχειν, quam aliquid negare, aut concedere, in quo non amplissime sentire, aut ire aliquid detractum summis iuribus Imperatorum, videremur: tamen vix dubitamus, quin tuto liceat opinari, pendere ex voluntate et arbitrio Imperatoris, vtrum hoc ius coniugi concedere velit, an minus. Igitur, quidquid alii dicant, quod nostrum non est, tantas lites componere, missa haec faciam, et a memorandis item reliquis, quae vulgo illis aut tribuuntur, aut demuntur aequae infirmis rationibus, abstinebo potius, quam vt minus perfecte, neque argumentis idoneis, illa persequar.

AHASV. FRITSCHIVS loco indic.

Wir Leonora, von Gottes Gnaden Römische Kaiserin, zu allen Zeiten Mehrerin des Reichs, in Hungarn, Dalmatien, Croatien ꝛ. ꝛ. Königin, Herzogin zu Oesterreich und zu Steyer ꝛ. Entbieten

bieten der Ehr-würdigen Margarethen, Aebtißin, unserer Fürstin, und den Ehrsamem, dem gemeinen Capitel des Gottes-Haus zu Buchau, im Costenzer Bisthum gelegen, unsern lieben Andächtigen, unser Genad und alles Guts. Ehr-würdige Fürstin, und ehrsame, liebe Andächtige. Wenn wir aus Kayserslicher und angebohrner Güte Ehrbaren und wohlverdienten, und besonders gelehrten Personen, zu gnädiger Förderung geneigt seyn, und dann der Ehrsame, Meister Conrad Saeb, Licentiat in Geistlichen Rechten, des Allerdurcht. Fürsten, unser gnädigsten lieben Herrn und Gemahls, des Röm. Kaysers ic. Caplan, vor unser Kayserslichen Majestät um seiner Frömmigkeit, Kunst und ordentlichen Wesens willen gerühmet ist, darum wir ihn zu gnädiger Förderung, und Gnade zu beweisen, geneigt seyn: und wir nun zu Euch sonder Vertrauen haben, Ihr seyd uns unserer ziemlichen Bitte zu Ehren willig und geneigt davor: So begehren wir an Euer Andacht mit sonderm Fleiß, ernstlich bit-tende, daß Ihr um dieser unser ersten Bitte willen, und unser Kaysersl. Majestät zu Ehren und Gefallen, den benannten Meister Conraden, eine Gottes-Gab euer geistlichen Lehnschafft, wenn die euch am nächsten ledig, und er, oder sein Procurator von seinet wegen, die an euch begehren, und erfordern würde, für männiglich verleihet, und in Unirung dazu kommen läßet, damit wir erkennen mögen, daß dieß unser erste Bitte bey Euch würdige Statt empfangen, und der vorgenannte Meister Conrad der Geistlichen Pfründe genossen habe. Daran thut Euer Andacht sonder Dancfung und gut Wohlgefallen, und wir werden das auch gegen Euch und eurem Gottes-Haus gnädiglich erkennen, und in Gnaden nicht vergessen. Geben zu der Neustadt, am Sambstag nach dem heiligen Pfingst-Tag, Anno quinquagesimo nono, unser Kaysersthumbs im Achten, und des Hungarischen Königreichs in dem ersten Jahre.

CAP. XXXIIII

De reliquis Augustarum honoribus, breuiter.

Praeterea pluribus immorari in hoc argumento, cuius difficilis est explicatio, non oportebit. Ea-
rum

rum enim, quas supra tetigimus, quaestionum plerasque vulgo nimis quam inconcinne, ex mero iure ciuili Romano disceptatas, ad tantum fastigium alieni regni applicari, et, pro illius Iurisprudentiae consuetudine, abludente hiantequae exigi modulo, non ignoramus. Nostrum certe non est, in silentio monumentorum, e quibus publica iura intellegi fas est, tantis rebus certos atque suos constituere fines. Credendum tamen, ne sic quidem ab illis omnia honorum genera enumerari, quae Augustae competere possunt, sed adhuc superesse. Verum, quae sint nominatim, id in silentio monumentorum vmbratica scriptorum diligentia transigi posse, nemo dicat. Superuacaneum igitur putauimus, etiam super maioribus, quam quae vulgo quaeri solent, dispicere, verbi causa, num aliqua rei publicae gerendae consiliiue publici pars, siue in vniuersum, siue cum absens breui tempore Imperator, siue morbo correptus sit, pertinere ad Augustam, ob eam summi honoris in coronatione, et aliis rebus, communicationem, queat? Item, num consuli in publicis, referrique ad eam possit? et quae similia sunt. At non ea tantum aliqui, verum etiam legum ferendarum potestatem, toti imperio debitam, Augustae dare se iure posse putauerunt. Qua de re memoranda Goldasti verba in fine dabimus. Sed haec omnia doctores fortassis frustra. Nimirum ex voluntate Imperatoris, atque Imperii ordinum, pendebit, quae indubio priuilegia, et honores Augustae tribuenda videantur. Scimus enim ea interdum mutata sub hoc vel illo Impe-

ratore, neque in his omni tempore statutum aliquid certi fuisse. Constat, quod satis est, Augustas et olim habuisse egregia priuilegia, et hodie habere: quamquam in his temporis quaedam ratio, vt in rebus omnibus, sit adhibenda. Reliqua, quae adferri ad hanc causam fortassis potuissent, aliorum disquisitioni permittemus.

GOLDASTVS

Constit. Imper. parte II. in praefatione.

Man findet nicht allein in den Reichs- und Geschichts-Büchern, sondern auch in den alten heiligen Concilien der heil. Catholischen Kirchen, daß die alten Römischen Käyserinnen und Königinen zum Theil vor sich und aus eigener Käyserl. und Königl. Vollmacht, haben gute heilsame und nützliche Rechten und Ordnungen gesetzt und ausgehen lassen. Wie dann Cambrae, Clothildis, Brunichildis, Zenobiae, Amalasunthae, Theodolinae, Irenae, Zuae, Agnetis und etlicher anderer löbliche und unverwerfliche Geseze noch vorhanden seyn, zum Theil bey ihren Herrn Gemahlen, den Römischen Käysern und Königen, so viel durch ihren weisen Verstand zuwege gebracht, daß dieselbe sind angesteget, gesetzt, und in richtiges Verck gebracht worden, als man geschrieben liest von den Hochgedachten Käyserinnen, Faustina, Mamae, Placidia, Eudoxia, Theodora bey Käyser Iustiniano, welche viel Rechte und Geseze durch ihr Angeben gemacht, die noch heutiges Tages in der werthen ganzen Christenheit einen üblichen Gebrauch und Auctorität haben. Item Sophia bey Käyser Iustino dem andern, Hildegardis, Adelheidis, Cunigundis, Mathildis, eine gebohrne Königin aus Engeland, bey Käyser Heinrich dem fünften.

Bünau, Rudolph von

Rudolphi a Bunau De ornamentis et honoribus augustarum liber singularis

Lipsia 1733

4 Diss. 18#Beibd.3

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10638422-4

VD18 10271724-007